

TOPLUMSAL, KÜLTÜREL VE İNANCA DAYALI KÖKENLERİ IŞIĞINDA OKULDA ŞİDDETİ ANLAMAK VE ÇÖZÜM İÇİN ÖĞRENCİLERİN OKUL- DAKİ ROLLERİNİ DEĞİŞTİRMEK

Doç. Dr. Serdar M. DEĞİRMENCİOĞLU

Gelişim Psikologu

Beykent Üniversitesi Psikoloji Bölümü Öğretim

Üyesi ve Kamusal Başarı Koordinatörü

sesimiduyun@yahoo.com

SEMPOZYUM

169

Şiddetin yoğun yaşandığı, hemen her bireyin yaşamının bir veya birden çok noktasında şiddete maruz kaldığı toplumlarda, şiddet olağanlaşır ve kanıksanır. Bireylerin yaşadıkları olayların çoğu anlatılmaz, çok ciddi (örn., adli sonuçları olan) veya vahim (örn., birden çok kişinin ölümüne neden olan) olaylar dışında günlük şiddet duyulmaz ve şiddetin yaygınlığı konusunda bir duyarsızlık oluşur. Bu olağanlaşma ve kanıksamanın, Türkiye'de uzun süredir yaşandığından yola çıkmakta, şiddeti olabildiğince yaşayan bireylerin gözünden ele alarak, yani şiddetin bireyler açısından ne anlama geldiğine eğilerek, başlamakta yarar görüyorum.

İlk örnek, 1984 yılından ve bizzat yaşayan kişinin ağzından, yaklaşık 22 yıl sonra aktarılıyor. Aktarılanlar benim de öğrencisi olduğum ve Ankara'nın en iyi okullarından biri olduğu iddia edilen bir okulda (1), hem de mezuniyet gününde yaşananlardır:

Mezun olduğumuz yıl okulun son günüydü. Okulun son günü okul müdürü veda konuşması yapar, sonra içinde tüm hocaların imzasının bulunduğu çömleği aşağıya atar, her sınıf okul müdürünün imzasını bulmak için yarışır ve müdürün imzasını bulan sınıf bir tepsi baklavayı kazanırdı.

O gün genelde herkes sivil giyimli olurdu. Ben de hiç unutmayorum turuncu renkli bir gömlek giymiştim, yani hemen

dikkat çekiyordum. Ayrıca sol kolum maç sırasında kırıldığı için alçılıydı ve o da bana ilgiyi topluyordu.

Sabah günaydın faslından sonra herkes sınıfına çıktı. Okulun son günü ders yapılmadığı için sınıfta şamata koymaya başladık. Şamata koyma dediğimiz de sınıfın camını açıp "6-Tab-D" falan diye tezahürat yapmaktı. Sadece bizim sınıf değil diğerleri de şamata koyuyordu. Birazdan, müdür görevden alındığı için müdür vekili olan müdür yardımcısı odasından dışarı çıktı ve "herkes yerine otursun" diye bağırdı. Kimse pek oralı olmadı. Müdür yardımcısı birkaç kez daha bağırdı ve birden fırlayarak yukarı koştu. Biz gelip sınıfta bağırıp çağıracak "kesin şamatayı" falan diyecek sandık. Neyse sustuk, yerlerimize oturduk. Ben en arka sırada yer buldum ve oturdum. O sırada müdür yardımcısı sınıfa girdi, ne olduğunu anlayamadım, benim üstüme doğru koşarak geliyordu, sonra uçararak tekme attığını fark ettim, gayri ihtiyari yüzümü kapattım. İlk tekme kırık koluma, sonraki tekme ve yumrukları vücudumun çeşitli yerlerine yedim. Vahşice bir saldırıydı. Arkasından koşarak yetişen Seher Hoca aramıza girdi ve birkaç arkadaşın yardımıyla adamın beni öldürmesini önledi.

Böylesine bir öfke patlamasına neyin neden olabileceğini yaşamım boyunca hep düşündüm. Ayrıca herkesin eşit olarak karıştığı bir olayda niye benim kurban seçildiğime hiçbir zaman anlam veremedim. Sanırım kolum kırık olduğu için en karşı koyamayacak biri olarak beni belirlemişti ve turuncu giyerek dikkat çekmemle beni kolayca buldu. Ona vurulacak karşı bir yumruk saygınlığını yerle bir eder diye düşündü herhalde. Ama ben aslında ona müdahale etmeyerek saygınlığını yerle bir ettiğimi düşünüyorum. şu an ölmüş biri bile olsa, bu satırları yazarken hala ona karşı öfke doluyum ve yüreğimin bir yerini sıkıştırıyor bu olay. Onu hiç affetmedim ve affetmeyeceğim.

Olayın sonrasında herkesin neşesi kaçtı. Veda konuşmasında kimse alkışlamadı. Çömleği yere attığında tüm altıncı sınıflar yere çöktü ve hiç kimse imzayı bulmaya koşmadı, yaklaşık bir saat yerde oturduk. Ben kalkmadan hiçbir arkadaşım ayağa kalkmamaya kararlıydı ve nitekim öyle oldu. Daha sonra benim sevdiğim pek çok hoca haklılığımızı onayladıklarını belirtti ama artık eyleme son vermemizi rica etti. Özellikle Seher Hoca çok rica edince ben kalktım ve herkes arkamdan kalktı.

Haziran ayındaki diploma töreninde tüm müdür yardımcılılarıyla birlikte bana saldıran müdür yardımcısı bizim sınıfın sırasına geldi. Benden özür diledi, ben de kabul ettim. Kağıt üzerinde onu affettim ama demin de dediğim gibi aslında ona kırgınım...

Eğer bu söylenenler içinizi parçaladıysa, sizin de okulda yaşadığınız veya yaşadığınızı bildiğiniz şiddet örneklerini düşünmenizi sağlayarak yüreğinizi zorladıysa, bu toplantıda şiddeti ele alabilmekle doğru bir başlangıç yaptığımızı söyleyebilirim. Ama bu sorunun ve çözüm gereksiniminin aciliyetini anlayabilmek için birkaç örnek daha vermekte yarar görüyorum.

Okullarda Şiddet Olağan

Şiddet ne kadar vahim ve zararlı olsa da, aşağıdaki 2005-2006 ders yılında değişik okullarda yaşanan ve okullar ziyaret edilerek toplanmış örnekler, şiddette, son 25 yılda hemen hiç azalma olmadığını düşündürmektedir.

"Öğretmenimiz vurmak istediğinde, "dayak yasak" diye bağıyoruz. O zaman öğretmenimiz arkadaşımızın elini açıp, eline tükürüyor." (Ankara'daki bir ilköğretim okulu 8. sınıf öğrencisi) (2)

"Öğretmenimiz bizi tahtaya kaldırıp problem çözdürüyor. Problemi çözemezsek yüzümüze tebeşirle çarpı atıyor." (İstanbul'daki bir ilköğretim okulu 7. sınıf öğrencisi)

"Öğretmenimiz bize vuracağı zaman ayağımıza basıyor ki, kaçamayalım." (İstanbul'daki bir ilköğretim okulu 7. sınıf öğrencisi)

Şiddet, yalnızca fiziksel değil, psikolojik veya cinsel ağırlıklı da olabilir. Aşağıdaki çok çarpıcı haber, iki öğrencinin eşya yerine konmasını, aşığılanmasını içeren uç olaylara bir örnektir.

"Nevşehir'deki Akarca İlköğretim Okulu'nun öğretmenler odası özel bir okulun yardımıyla yenilendi. Okuldaki tören, işgüzar yöneticilerin manasız uygulaması yüzünden gölgelendi. R. ile S. adlı iki öğrenci, protokoldekiler tuvalete gider de ellerini yıkarsa diye tören boyunca tuvalet önünde havlu nöbeti tuttu." (3)

Psikolojik şiddet, öğrencinin duygusal açıdan incitilmesini ve zorlanmasını içerir. Türkiye'de öğrencilerin psikolojik şiddete maruz kalma

Doç. Dr. Serdar M. Değirmencioğlu

sıklıkları ve olasılıkları, fiziksel şiddete maruz kalma sıklıkları ve olasılığında daha fazladır. Öğretmenlerin bir bölümü yaptıklarının şiddet olarak görülebileceğini, öğrenciye zarar verecek bir davranış olduğunu düşünmemektedir. Aşağıdaki örnek, bu açıdan çok ilginçtir.

Balıkesir'de bir köyün ilköğretim okulunda 1. sınıf öğretmeni N.U.'nun, öğrencisi A.K.'ye okuduğu konuyu anlatamaması nedeniyle tahtaya 20 kez "Ben eşeğim, anlamıyorum" yazısını yazma cezası verdiği öne sürüldü.

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramından önce meydana gelen olay, öğrenci velilerinin Milli Eğitim Müdürlüğüne şikayet dilekçesi vermesiyle ortaya çıktı. Dilekçede cezalandırılan öğrencinin yazıyı yazarken, arkadaşlarının alay konusu olduğu belirtildi. İddiaya göre, arkadaşlarının alayından çok etkilenen A.K. gece altını ıslattı ve ertesi gün de okula gitmek istemedi.

Balıkesir İl Milli Eğitim Müdürü İbrahim Binay, "Bize gelen şikayet dilekçesi üzerine müfettiş görevlendirdik. Soruşturma sürüyor. Hazırlanacak rapor doğrultusunda öğretmen arkadaşımız kusurlu görülürse bunun cezasını çekecek" dedi. Sınıf öğretmeni N.U. ise amacının aileleri duyarlı hale getirmek olduğunu savunarak şöyle konuştu: "A.K. iyi bir öğrenci, ancak arkadaşları 8-9 kitap okuyup, bitirdi, o hala ikinci kitabı bile bitiremedi. Ailesini kaç kez okula görüşmek için çağırdım, gelmedi. Amacım kendimce ceza vermek ve anne-babasının okula gelmesini sağlamak. Galiba biraz aşırıya kaçtım, yanlış yaptım." (4)

Okullarda Şiddet Olağan Ama Tepki Ender

Okulda yaşanan şiddet olaylarının çok azının yetkililere yansıtıldığı ve yansıtılan olaylarının çok azının bir soruşturmaya yol açtığı bilinmektedir. Oysa dünyadaki örnekler, şiddete yönelik tutarlı, yaygın ve çok net tepkilerin şiddeti azalttığını göstermektedir. (5) Bu bağlamda, Türkiye kamu yönetimi işleyişinde çok önemli bir rolü olan valilerin, başka konularda gösterdikleri tepkileri, şiddete karşı da göstermeleri beklenebilir. Valilerin, öğrencilere çok zararı olduğu bilinen şiddete vermedikleri tepkiyi, okul üniformasının giyilmemesi, bakan karşılama törenindeki eksikler veya lastik ayakkabı giyilmesine verdiklerini söylemek mümkündür:

Milli Eğitim Bakanlığı ve Türkiye Bilişim Sanayicileri ve İş Adamları Derneği iş birliğinde başlatılan "Bilgisayarlı Eğitime Destek Kampanyası" kapsamında AK-SA Holding tarafından Hakkari'deki okullara bilgisayar hediye edildi.

Hakkari Valisi Ayhan Nasuhbeyoğlu, Anadolu Lisesi Spor Salonunda düzenlenen bilgisayarların teslim töreninde, Sermaye Piyasası İlköğretim Okulundan bir öğrencinin ayağında lastik ayakkabı görünce, öğrenciyeye "Bundan sonra lastik ayakkabıyı ayağında görmek istemiyorum" dedi.

Milli Eğitim Müdürü Hekim Turgut'a talimat veren Nasuhbeyoğlu, "Hastalık yapan lastik ayakkabı bundan sonra okullarda yasaklasın. Kent genelindeki hiçbir okulda öğrencilerde lastik ayakkabı görmek istemiyorum" talimatını verdi.

Nasuhbeyoğlu, lastik ayakkabıyla ilgili Erzurum Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Farmakoloji ve Dermatoloji bölümleri raporlarının kendisinde olduğunu belirterek, "Çocuklarımıza okulda kesinlikle lastik ayakkabı giydirmeyeceğiz. Bu ayakkabıları giyen öğrencilerin ayakkabı ihtiyacını valilik olarak karşılayacağız. Çocuklarımızın kılık kıyafeti pırıl pırıl olacak" diye konuştu.

Okul Müdürü Fazıl Taşa talimat vererek okulunda lastik ayakkabı giyen öğrencileri valiliğe bildirmesini isteyen Nasuhbeyoğlu'nun bu kararına öğrenciler alkışlayarak destek verdi. (6)

Valilerden gelmeyen tepkilerin, sivil toplum içerisinde de çok az geldiği söylenebilir. Türkiye'de insan hakları ve özellikle çocuk hakları alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının şiddetin olağan ya da gündelik örneklerine çok tepki vermedikleri görülmektedir. Oysa şiddetin azalması için sürekli ve düzenli çalışmak, farkındalık yaratmak ve hukuki takipte bulunmak gerekmektedir. (7)

Bu bağlamda Milli Eğitim Bakanlığı'nın gerek fiziksel gerekse sözel şiddetin varlığını kabul etmesi, Mart ayı içinde iki kere şiddet konusunda genelge yayımlamasını, okulda şiddet konulu bir sempozyum dizisi başlatmasını olumlu ve devamı gelmesi gereken bir başlangıç olarak görmek gerekir.

Şiddet Döngüsü ve Kaçınılmaz Sonuçları

Şiddet üzerine yapılan araştırmaların özellikle dikkat çektiği

dinamiklerden birisi, şiddetin öğrenilmesi ve bir sorun çözüme ya da amaca varma aracı haline gelmesidir. Şiddet, eğer yeniden ve yeniden güçlünün güçsüzü ezmesi olarak yaşıyorsa, diğer çözüm yolları hemen hiç bilinmiyorsa, güçsüzlerin gücü ellerine geçirdiklerinde şiddeti kullanmaları olasılığı gayet yüksektir. Tam da bu nedenle, şiddetin güç dinamikleri değiştiğinde, şiddeti kullanan kişilere yönelik olarak kullanılması sık rastlanılan bir durumdur. Bu şiddetin tam anlamıyla bir döngüye oturmasını ve yeniden üretilmesini sağlamaktadır.

Bir örnekle açmak gerekirse, elinde not verme yetkisi, yani gücü, olan bir öğretmen, başlatacağı sürecin nereye varacağını pek düşünmeden, öğrencilerle istediği gibi oynayabileceğini düşünebilir. 2006 Bahar döneminde bir okulda yaşananlar böyle bir örnektir. Özetle, din dersi öğretmeni öğrencilere ezberledikleri ayetler üzerinden not vermektedir. Ayetleri ezberlemek istemeyen, anne babalarından da bu yönde destek gören öğrencilerine "10 tokat karşılığı 4" vermeyi teklif eder. Öğrencilerden biri, "bana 20 tokat karşılığı 5 verir misiniz?" teklifini getirir. Din dersinden sonra öğrencilerin yüzlerindeki kızarıklıklardan çoğu öğrencinin 4 aldığı anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin bu okulda öğrencilere uyguladıkları keyfi cezalar veya yaptırımlar, okulun çevresinde değişik zamanlarda öğretmenlerin sıkıştırılmış, hatta tartaklanmış olması ile de ilişkilidir. Çocuklarına veya yakınlarına okulda kötü muamele yapılmasını istemeyen kızgın yetişkinler, öğretmenlere "hadlerini" bildirdiklerinde, okulda şiddeti engellemektense, aslında pekiştirmiş olmaktadır. Okulun içinde "biz ve onlar" gibi tutum ortaya çıkmakta ve öğretmenlerin bir bölümü öğrencileri "karşı taraf" olarak görmeye başlamaktadır.

Öğretmenlerin bu örnekteki gibi tümüyle keyfi uygulamaları, özellikle ilköğretim düzeyinde öğrencilerden büyük bir tepki almayabilir. Ancak güçler dengesinin değişmeye başladığı lise döneminde, hatta ilköğretim ikinci kademede, özellikle de büyük kentlerde, şiddet uygulayan öğretmenlerin (veya şiddetin yaygın olduğu okullardaki öğretmenlerin), şiddete maruz kalması olasılığı vardır. Öğretmenin eskiye oranla daha az dokunulmaz hale geldiği de düşünüldüğünde, bu olasılığın gayet ciddi olduğu da ortadadır. Özellikle son bir yıl içinde yaşanan olaylar bu tezi desteklemektedir. (8)

Bu olaylara uzaktan, özellikle de medya aracılığı ile bakıldığında, olayların anlaşılması ve deşifre edilmesi zorlaşmaktadır. Bu noktayı açabilmek için, Mart ayında Kars'ta yaşanan bir olayı (9) ele almak yararlı olabilir. Bu olayda rutin gibi görünen bir uyarı, öğretmene saldırılması ile sonuçlanmış gibi görünmektedir. Oysa daha yakından incelendiğinde, okulda sigara konusundaki duyarlılığın hiç de net bir duyarlılık olmadığı görülmektedir. Okulda öğrenciler sigara konusunda uyarılmalarına -bu uyarı çoğu zaman incitici bir şekilde yapılmaktadır- karşın, okuldaki öğretmenler sigara içmektedir ve bunu öğrenciler bilmektedir. Çelişki bununla da kalmaz: Öğretmenlerin sigara içmeleri okulda gerçekleşmektedir. Çelişki aslında kurumsal bir çelişkidir. Çünkü öğretmenlerin okulda sigara içmesi, MEB tarafından yasaklanmıştır. Daha da vahimi, okulu ziyaret ettiğimizde, bir öğretmenin okulun içinde, hemen görülebilecek bir konumda, sigara içmesidir.

Okulun içerisine girilerek yapılan bu analiz, bir öğretmenin bir öğrenciyi sigaradan uzak tutmaya çalışması gibi görülebilecek bir uygulamanın, aslında gayet bariz bir tutarsızlık ve okuldaki ast-üst ve güç ilişkileri açısından çok bariz bir güç gösterisi olduğunu göstermektedir. Bu güç gösterisinin sınırları, okul sınırlarıdır. Okul sınırları dışında ve giderek okulun içerisinde, güç dengesi öğrencilerin lehine dönebilir ve öğrenciler kendilerine yönelen şiddeti, yine şiddet kullanılarak yanıtlayabilirler.

Bu ve benzer örneklerde, şiddet döngüsü görünürde güçlünün lehine tamamlanır ve sonuçta şiddet hem pekişmiş, hem de okula, kente ve gazetelere yayıldığı için azımsanamayacak insanı, şiddetin ne kadar güçlü olduğu konusunda ikna etmiş olur. Öğretmenler ve okullar açısından çıkarılacak ders gayet açıktır: Şiddet döngüsü kaçınılmaz olarak şiddet kullanan öğretmenlerin şiddete maruz kalmasına neden olacaktır.

Son olarak, şiddetin yaygınlaşmasının bir rastlantısallaşma olarak görülmesi ve önemsenmemesi üzerinde durmak gerekmektedir. Şiddetin yaygın olması, şiddetin bir bölge, bir okul veya kesim içinde kalması olasılığını azaltır. Şiddet eğilimi, tıpkı bireyin olumlu potansiyelinin yaşamına yansması gibi, olumsuz bir potansiyel olarak yaşama yansır ve bireyin kimlere zarar vereceğinin ve şiddet

Doç. Dr. Serdar M. Değirmencioğlu

döngüsünün neresinde olduğunun pek bilinmemesine neden olur. Tam da bu nedenle, Türkiye'de son yıllarda şiddet giderek daha çok insanı etkilemektedir. Şiddetin yaygınlaşması ve rastlantısal olarak yaşanmaya başlaması, aslında şiddetin toplumda düzenli olarak yaşanan ve tüm toplumu tehdit eden bir süreç olduğunu gösterir. Şiddetten zırhlı araçlar, yüksek duvarlı siteler, alarmlar vb. ile korunulabileceği düşüncesi, bireyler kamusal alanları kullandığı sürece bir yanılısamadan öteye geçemez.

Şiddeti Ele Alırken Kullanılabilecek Bir Çerçeve: Dayatma ve Zorlama

Şiddet ve saldırganlık literatüründeki önemli tıkanmalardan biri, şiddet ve saldırganlığın tanımları üzerine yapılan tartışmalar ile yaşanmıştır. Bu tartışmaları burada yinelemek yerine, gelinen nokta üzerinde durmakta yarar görüyorum. Bu ve izleyen bölümlerde, şiddeti, genel olarak ele aldıktan sonra okulda şiddete döneceğim.

Şiddet ve saldırganlık üzerine yapılan çalışmalar, şiddetin yaygın olarak fiziksel boyutunun öne çıkmasının, gerek psikolojik gerekse cinsel şiddetin geri planda kalmasına neden olduğudur. Şiddetin ve saldırganlığın, zarar verme üzerine kurulu olmasına karşın her zaman zararla sonuçlanmadığı bilinmektedir. Bu bağlamda, şiddet ve saldırganlığı diğer davranışlardan ayıran en önemli öge, niyettir. Şiddet ve saldırganlığın farklı çeşitlerini, özellikle de psikolojik ve toplumsal süreçleri daha iyi kapsayan tanım, zorlama ve dayatmadır. Zorlama, yani rıza olmamasına karşın bir kabulün zorlanması, günlük yaşamda şiddetin anlaşılması açısından çok yararlı bir kavramsal açılım sağlamaktadır.

Şiddet ve saldırganlık üzerine tartışmalarda, sık sık yapılan yanlışlardan biri, şiddet ve saldırganlığın insanın doğal bir özelliği olduğu üzerine kuruludur. Saldırganlık üzerine araştırmalar yapan bir grup bilimci tarafından 1986'da yayımlanan ve 1989'da UNESCO tarafından kabul edilen Sevil Manifestosu (10), şiddetin ve savaşmanın doğuştan gelen bir insan özelliği olmadığını göstermektedir.

Sık yapılan bir diğer yanlış, şiddet ve saldırganlığın insanlarda doğal olduğu gibi hayvanlarda da yaygın ve doğal olduğunu iddia etmek-

tir. Hayvanlarda saldırgan olmanın doğal olduğunu vurgulayan birçok kişi, aslında sosyal yaşam süren hayvanların saldırgan olmadan nasıl çözümler ürettiklerini göz ardı etmektedir. Sosyal yaşam süren hayvanlar, uzun süreyle birlikte oldukları için her durumu şiddete başvurarak çözmeye çalışmaları, hem buldukları topluluğa hem de genel olarak türe zararlı olacaktır. Bu nedenle, sosyal yaşam süren hayvanlarda, özellikle de insana yakın türlerde, şiddet içermeyen çözümlerin üretilmesi söz konusudur.

Son yıllarda insansı maymunlar ile yapılan çalışmalar, insana çok benzeyen ve oldukça karmaşık bir toplumsal yaşam sürdüren maymun türlerinde (örn., şempanzeler), şiddet ve saldırganlığın yanında şiddet kullanmama üzerine kurulu davranışların da sık sık kullanıldığını göstermektedir. (11) Bu araştırmalar, bir kavganın ardından, kavgayı kazanan şempanzenin barışmak, yani gerginliğin azalması için, kavgayı kaybeden şempanzeye bir jest yaptığını göstermektedir. Bu jest, tam anlamıyla aynı grubun bir diğer üyesi ile barışma jestidir. Biraz önce kavga etmiş olduğu diğer maymunun ağzına doğru, parmağını uzatarak ona kavganın bittiğini ve sanki ona güvendiğini gösterir. Bu aslında parmağın kopmasına neden olabilecek, çok tehlikeli bir davranış içeren barışma çabasıdır.

Şempanzelerde görülen bir diğer özellik, onların yalnızca kaba güç ile değil, zekalarını kullanarak da güç elde ettikleridir. Bu sayede topluluktaki baskın şempanze ile de en güçlü erkek olmak zorunda değildir. Başka bir şempanze ile ittifak kuran bir şempanze, iki şempanze gücü ile en güçlü şempanzenin kendisini yenmesini engelleyebilir.

Son olarak, kimi maymun türlerinde yalnızca insana ait olduğu düşünülen adalet hissini de var olduğu artık bilinmektedir. Daha da açarak söylemek gerekirse, gözlemlenen yalnız gücün ağır bastığı, hiçbir insansı adalet sürecinin işlemediği bir maymun toplumu değil, adil bölüşümün önemsendiği ve adil bölüşüm olmadığı tepki verildiğidir.

Şiddetin Katmanları

Şiddetin veya saldırganlığın insanların doğal bir parçası olmadığı kabul edildiğinde, şiddetin nasıl ortaya çıktığına ilişkin açıklamaların

getirilmesi gerekir. Bunu yapabilmek için şiddetin kültür ile olan ilişkisine ve şiddetin tarih boyunca bir kültür içerisinde nasıl yer aldığına ve toplumda nasıl yaşandığına ve üretildiğine bakmak gerekir. Ancak bu konuda derinlemesine tarihsel bir analiz yapmak, gerek bu bildirinin çapı, gerekse kapsamı açısından burada mümkün olmayacaktır. Bunun yerine kimi temel dinamiklere ve katmanlara değinmek yararlı olabilir.

Türkiye'nin tarihine bakıldığında, Osmanlı Devletinden bu yana şiddetin sık yaşandığı görülebilir. Osmanlı döneminde şiddetin; özellikle gücün tek elde toplanması, merkezdeki tek güce karşı çıkabilecek ve bir güçler dengesi oluşturabilecek diğer güçlerin ortaya çıkamaması ile çok önemli bir işlerliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ancak şiddet üzerinde durulduğunda yeterince vurgulanmayan, tarihsel olarak daha yakın bir diğer süreç, milliyetçiliğin ortaya çıkışıdır. Milliyetçiliğin ortaya çıkışı ile, yüzyıllardır birlikte yaşayan etnik gruplar bir arada yaşayamaz duruma gelmiş ve 1850'lerden başlayarak etnik kıyımlar neredeyse kaçınılmaz olmuştur. "Ulus devlet" kavramı yalnız Türkiye'de değil, homojen bir etnik nüfusun hemen hiçbir zaman bulunmadığı ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu çok geniş bir bölgede tam anlamıyla bir bomba etkisi yapmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın ve cumhuriyetin kuruluşunun ardından, milliyetçiliğin hep canlı tutulduğu ve özellikle çok alevlendirildiği dönemlerde ülkeye çok zarar verdiği açıktır.

Kültürel açıdan önemli bir diğer öge, inanç ve inanca dayalı şiddet boyutudur. Özellikle kutsal kitaba dayanan ve örgütlenmiş dinlerin, güçlü iktidar ilişkileri kurdukları ve bu ilişkileri dogmatizm ile besledikleri rahatlıkla söylenebilir. Örnek olarak, Cizvit misyonerler gösterilebilir. Cizvit misyonerler, özellikle Amerika keşfedildikten sonra istila sürecinde yer almış ve yerli halkları, bu halkların çektiği acı ve neredeyse tümüyle yok olacak denli kötü bir değişime maruz kalmalarına karşın, Katolik yapmaya çalışmışlardır. Dogmatizm, gerek o zaman, gerekse günümüzde acımasız kıyımların ve bu kıyımları gerçekleştiren hareketlerin, yani insanların, en önemli dayanağıdır. Oysa Batı tarihinde insanların özgürleşmesi; Ortaçağ döneminin dogmatizmi, Rönesans ile arkada bırakıldığı ölçüde mümkün olmuştur. Bu bağlamda, ortodoks inançların ve Kuran'ın

mutlak olduğunu iddia eden İslam'ın ortodoks ve dogmatik yorumcuları, günümüzde önemli bir tehlike oluşturmaktadırlar. Bu yorumcular açısından dogmaların tartışılmasına izin verilemez; din dogmatik olmayı gerektirir. Günümüzde çeşitli örnekleri görülen inanca dayalı fanatizm, bu çeşit bir dogmatizmden beslenmektedir.

Cumhuriyet Döneminde Şiddet

Uzun süren Osmanlı Döneminde zorlamanın baskın olduğu, güçler dengesinin bozulduğu çöküş döneminde şiddetin arttığı, özellikle de ulus devletin ortaya çıkışı aşamasında yoğunlaştığı göz önünde tutulduğunda; yeni kurulan cumhuriyetin şiddetten kolayca uzaklaşabileceğini beklemek gerçekçi değildir. Cumhuriyet, hukukun yerleşmesi ve egemenliğin halka geçmesi için başlatılan bir sürecin adıdır. Beklenebilecek olan, cumhuriyet ile birlikte ancak ağır ve kararlı bir şiddetten uzaklaşma süreci olabilir. Bu beklentinin gerçekleşmesine engel olan olayların, şiddetin yeniden ve yeniden ülkenin gündeminin en tepesine taşınması ve şiddetin "makul", "işler", "olağan" görülmesine dair söylemlerin geliştirilmesi üzerinde durulması gereklidir.

Türkiye, cumhuriyet kurulduktan yaklaşık kırk yıl sonra, bir başbakanın asıldığı ve asılmasının resmi söylemde uzun süre ile başarı olarak lanse edildiği bir ülkedir. Öte yandan, Başbakan Adnan Menderes'in asılması, toplumda azımsanamayacak bir kitle tarafından hiçbir zaman haklı görülmemiş ve son 20 yıl içerisinde "Adnan Menderes" adı; birçok cadde, sokak, park ve hatta bir havalimanının adı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu, iki açıdan önemlidir. Birincisi, şiddetin istendiğinde, hukuku koruyan sistemin en yetkili kişisi olan başbakana dek varabileceği ama bunun aslında gayet keyfi bir uygulama olduğu algısının yerleşmesidir. İkincisi ise, bir cumhuriyette başbakanın asılarak öldürülmesinin, o cumhuriyeti zorlamaya dayalı işleyişler karşısında hiçbir şekilde güçlendiremeyecek olmasıdır.

Türkiye, bir başbakana dek uzanan şiddetin yaşandığı bir ülke olmanın ötesinde, katliamların ve kötü muamelenin yaşandığı, ama çabucak unutulduğu -unutturulduğu- bir ülke olma özelliğini de korumaktadır. Türkiye yakın tarihi, hesabı sorulamamış, unutulmaya terk edilmiş ama toplumun aslında şiddetle ne kadar iç içe yaşadığını

gösteren olaylar ile doludur. Özellikle daha yakın tarihte olanlara bakılırsa; Malatya'da yaşananlar, Maraş ve ardından Çorum katliamları, günümüzde genç kuşakların büyük çoğunluğu tarafından bilinmeyen toplu kıyım denemeleri veya örnekleri olarak Türkiye'nin çözülememiş lekeli gündeminin başlarında yer almaktadır. (12)

Televizyondan naklen yayımlanan Sivas Madımak Katliamı ise bu açıdan belki de en çarpıcı örneği oluşturmaktadır. Sivas Katliamı, Türkiye'de naklen yayımlanan ilk katliamdır. Katliamın nüfusun büyük bir kesimi tarafında naklen izlenilmesi; katliamların bilinse bile engellenemeyeceğine, katliama katılanların çoğunun kurtulacaklarına (yani hukukun işlemediğine) ve şiddetin en acımasızca uygulandığı katliamların bile yapanların yanına kalabileceğine dair korkunç ve şiddetli "güçlü" çıkarır izler bıraktığı söylenebilir. Bu izler, Türkiye açısından ne zaman iyileşeceği bilinmeyen büyük bir kamusal yara açmıştır.

Bu noktada, özellikle üzerinde durulması gereken diğer büyük yara ise, 1980 darbesi ile açılmıştır. Darbenin Türkiye'ye verdiği zararın muhasebesi bugün bile yapılamamıştır. 1980 darbecileri, acımasızca ve sistematik olarak, ülkedeki bütün demokratik örgütlenmeleri ve olası direnç kaynaklarını yıpratma ve yok etme amacını gütmüşlerdir. Terörün yaklaşık on yıl süre ile yaşatmış olduğu korku ve baskının ardından devlet eliyle yapılan acımasız uygulamalar, toplumun özellikle politik açıdan hareketli kesimlerinde hukukun korunmasından arındırılan bireyleri, büyük ölçüde sindirmiş ve Türkiye'de şiddetin yaygınlaşmasında önemli ve ölçülemez büyüklükte bir etki yapmıştır. Bu dönemde hukukun tümüyle çiğnenmesi, kötü muamele ve işkence, hatta idamlar, hiç çekinmeden uygulanmıştır.

Buradaki kritik süreçlerden birisi, şiddeti uygulayanların yalnızca profesyonel "güvenlik" güçleri değil, askerlik görevini yapan kişileri de içermesidir. Bu kişilerin çoğunluğu erdir ve bu erler, verilen emirler ile Türkiye'nin yasal partilerinin ve diğer örgütlenmelerinin yöneticilerini, emirler doğrultusunda keyfi kötü muameleye (örn., kışlaya yeni gelen tutukluları yere yatırarak sırtlarında yürümek) veya işkenceye maruz bırakmışlardır. Bu kişiler, askerliklerini bitirdikten sonra hiçbir yaptırım ile karşılaşmadan topluma dönmüşlerdir. Bu kişilerin hukukun üstünlüğü, şiddetin yanlışlığı ve barışın önemi

hakkında olumlu görüşlere sahip olduğu ve olağan yaşamlarına döndüklerinde şiddeti tümüyle geride bıraktıklarını düşünmek, sanıyorum mümkün değildir.

12 Eylül sürecinde, şiddete bulaştırılan askerlerin sayısı bilinmemektedir. Öldürülen veya kaybedilen kişilerin sayısı da bilinmemektedir. Sayıları konusunda daha kolay tahmin yürütülenler ise işkence gören kişiler ve yakınlarıdır. Yapılan tahminler, işkence görenlerin ve yakınlarının (örn., ortalama dört kişilik bir aileden geldikleri hesabıyla), günümüz nüfusunun en azından % 10-15 kadarının işkence ile doğrudan veya dolaylı olarak tanışık olduğu yönündedir. Özetlemek gerekirse, 80 yaşını doldurmuş Türkiye Cumhuriyeti; nüfusunun en azından dörtte veya beşte birini, kendi kurumları eliyle, şiddete, kötü muameleye ve insanlık suçlarına maruz bırakmıştır.

Şiddeti Besleyen Süreçler

Şiddetin kökenlerini, özellikle makro düzeydeki kökenlerini burada ele almak yerine, şiddetin toplumda; evde, okulda, sokakta nasıl yeniden üretildiğine ve ara değişkenler diye bilinen şiddeti sürdüren süreçlere bakmak çok daha yararlı olacaktır. Bu daha genel sosyal, politik ve kültürel süreçlerden yola çıkarak; çocuk yetiştirme, okulda şiddet, kimlik edinme gibi daha psikolojik süreçlere ve bu süreçlerin etkilerine bakmayı gerektirir.

Araştırmalar itaat eden çocuğun, uslu çocuğun, Türkiye'de hala daha değerli olduğunu gösteriyor. Ancak bu çocuk; otoriter olarak bilinen çocuk yetiştirme tarzını benimseyen anne babalar tarafından, itaate, sertlik ve zor ile yönlendirilirse; itaati otorite varken gösteren ama otorite ve zor tehdidi yokken kuralları hiçe sayan bir birey olarak yetişebiliyor. Araştırmalar, Türkiye'de ve başka ülkelerde bu tarz duygusal açıdan uzak, sert, ceza üstüne kurulu çocuk yetiştirmenin, çocuklar açısından genel olarak olumsuz olduğunu göstermekte. Öte yandan, araştırmalar, şiddetin olduğu ailelerde erkeğin kadınları, kadınların çocukları dövdüğünü gösteriyor. Ancak burada atlanılması gereken bir nokta var. Şiddet döngüsü, çocukların şiddeti belirli bir noktaya dek kabul etseler bile, güçleri yettiğinde aynı şekilde karşılık verebileceklerini gösteriyor. Bu, özellikle anneyi etkileyen bir süreç. Örneğin, çocuğunu hemen her tartışmada bağırarak susturan

Doç. Dr. Serdar M. Değirmenciöğlu

bir anne, çocuğu büyüdükçe çocuğu ile karşılıklı birbirine bağıran ve bu bağırma yarışını kaybetme tehlikesi yaşıyan bir anneye dönüşebiliyor. Bu anlamda şiddete koşulsuz ve bahanesiz karşı çıkmak gerekiyor. Bu aslında şiddet kullanarak, şiddeti kullanan güçlere karşı mücadele vermeye çalışın hareketler için de çok önemli bir ders.

Türkiye'de şiddetin çok uzun süredir bir yandan cinselliğin bastırılmasından, bir yandan da cinsellik ve namus geriliminden beslenmekte olduğunu teslim etmek gerekir. Türkiye'de şiddeti besleyen ciddi damarlardan bir diğeri ise askerliktir. Askerlik, dünyadaki diğer ülkelerde olduğu üzere şiddetin meşrulaştırıldığı ve kurumsallaştırıldığı bir örgütlenmedir. Toplumun yarısını, yani hemen her erkeği, kaçınılmaz olarak etkiliyor olması, askerlikte yaşananların ciddiye alınmasını gerektirmektedir. Türkiye'de militarizmi ve şiddeti öne çıkaran milliyetçi hareketler, milletin aynı zamanda ordu olduğunu iddia ederler ve "asker millet" kavramını Türk milliyetçiliği için vazgeçilmez sayarlar. Bu bildiri açısında önemli olan bir gösterge, Türkiye'de askere gitme dahil olmak üzere, askerlikle ilişkili hemen her adımın az ya da çok şiddetle ilişkili olmasıdır.

Şiddetin yaygınlığını ve yayılmasını incelemek açısından önemli bir diğer örnek spordur. Çocuk ve gençler için yararlı olduğu, özellikle yabancılaşımanın ve şiddetin yaşandığı ortamlarda eylemi ve katılımı açığa çıkardığı için etkili olduğu düşünölen spor, Türkiye'de sık sık şiddet içermektedir. Özel bir okulda hentbol takımında oynayan gençlerin, kötü oynadıklarında çalıştırıcılarından tokat veya dayak yemelerinden, çalıştırıcıların sporculara psikolojik şiddet uygulamalarına dek uzanan örnekler hemen bulunabilir. Geçenlerde medyaya yansıyan ve bu anlamda daha göze çarpan bir örnek, uzun süredir futbol oynayan Hakan Şükür'ün çalıştırıcısının yaptığı açıklamadır. Bu kişi, gerek Hakan Şükür'ü gerekse yetiştirdiği diğer futbolculara iyi oynamadıkları zaman vurduğunu açıkça ve rahatlıkla söylemektedir.

Medyanın Etkisi

Bu noktada çok tartışılan medya ile şiddet ilişkisini ele almak yararlı olabilir. Medya üzerine araştırmalar, medyanın şiddetle olan ilişkisi-

ni artık reddedilemeyecek ve geri çevrilemeyecek şekilde göstermekte (13), gerek bu etkileri azaltmaya ilişkin çalışmaların (14) gerekse halkı bilgilendirici profesyonel kaynakların (15) sayısı artmaktadır. Gelişimsel araştırmalar, yayımlanan programların daha sonra yaşanan şiddete etkisi olmadığını göstermek için büyük paraların akitildiği televizyon sektörü için bile reddedilmez bulgular ortaya koymaktadır. Gelişimsel araştırmalardaki güçlü yön, bireylerin uzun süre takip edilmesi ve önce yaşananlar ile sonra yaşananlar arasındaki ilişkinin çok daha net şekilde kurulmasıdır. Çocukken şiddet içeren televizyon programları izleyen kişileri takip eden araştırmacılar, bu kişilerin ilerideki davranışlarının, şiddet içeren televizyon programlarını daha az izleyen veya izlemeyen kişilere göre daha saldırgan ve şiddet içeren davranışlar olduğunu göstermiştir. (16)

Bu noktada, medyanın artık yeterince bilinen olumsuz etkileri üzerine düşünmeyi bir yana bırakarak, medyanın ve basının işleyişini deşifre etmenin ve farkındalık yaratmanın önemini vurgulamak gerekmektedir. Medya, özellikle Türkiye'de, hemen her kesimden anne baba ve eğitimci için çözülemeyen bir düğüm, bir çeşit öcü haline gelmiştir. (17)

Medyanın, şiddetin ve korkunun yaygınlaşmasındaki etkisi üzerinde özellikle durmak gerekmektedir. Medyada şiddetin bir haber niteliği taşıması için aşırılık, hatta kan dökülmesini içermesi gerekmektedir. (18) Sürekli şiddet içeren "haberlerin" verilmesi, 3. sayfa gazeteciliği denilen şiddet tellallığı ve giderek daha sık karşılaşılan canlandırmalar, televizyon kanallarında aynı şiddet görüntülerinin yinelenerek verilmesi, şiddeti tek yönlü olarak televizyonun olduğu her ortama sokmaktadır. Bu eğilim, toplumun küçük çaplı ama dehşet verici olan veya dehşet verecek şekilde sunulan şiddet örneklerini bellemesine ve şiddetin yaygın olduğuna ilişkin bir kanı oluşturmaya neden olmaktadır. Bu tip yayıncılığın tipik özelliği, şiddeti ve sonuçlarını vurgularken, çözümler hakkında hiçbir ipucu vermemesidir.

Sanıldığı gibi aksine, şiddetin çok konuşulması; şiddetin azalmasını, şiddete ilişkin önlemlerin alınmasını sağlamamaktadır. Şiddetin yaygın ve yakın bir tehdit olduğuna ilişkin kanı, çözümsüzlük

Doç. Dr. Serdar M. Değirmencioğlu

olduğuna ilişkin bir kanı ile birleşirse, bireylerin olası şiddetten korkarak şiddete başvurması, şiddetin ölümcül olmasına yol açacak araçlar edinmesi (19) ve toplumun giderek hem güvensizlik yaşayan hem de nesnel anlamda daha tehlikeli bir toplum olmasına yol açar.

Medyanın yarattığı güvensizliğin çocuklar üzerindeki etkisi, üzerinde özellikle durulması gereken bir süreçtir. Toplumun tehlikeli olarak algılanması, okulların dışarıya ve topluma kapatılması taleplerini getirebilmektedir. Kimi anne ve babaların, kapıda güvenlik olup olmadığına bakarak okul tercihi yaptıkları bilinmektedir. Okulların dışarıya kapatılması, öğrencilerin servislerle evden okula okuldan eve taşınması gibi uygulamalar; sık sık çocukların kapalı mekanlara kapatılmasına, oyun haklarının ellerinden alınmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda çarpıcı bir örnek, İstanbul'da görüştüğümüz 4. sınıf öğrencilerinden birisinden alınabilir. Bu öğrenci, çevrede yaşanan çocuk kaçırma olaylarının medyada yer almasının annesini korkuttuğunu ve annesinin onun sokağa çıkmasına engel olduğunu söylemiştir.

Medya aracılığı ile toplumda oluşan veya güçlenen kanılar ve güvensizlik, bir yandan da medyanın çocuk ve gençler üzerindeki etkilerinin çok güçlü olduğu izlenimini uyandırmakta, hatta toplumda var olan şiddet eğilimlerinin medya yüzünden ortaya çıktığına ilişkin görüşlerin oluşmasına neden olmaktadır. Oysa sık yaşanan, medyanın var olan eğilimleri tetiklemesi, kanalize etmesi veya daha kabul edilir hale getirmesidir. Aşağıdaki örnek bu açıdan oldukça çarpıcıdır:

Samandıra Hüseyin Temizel İlköğretim Okulu öğretmeni Çınar Cengiz: "Çocukların çantasından bıçaklar çıkıyor. Babamın, abimin, yanlışlıkla çantamda unutmuşum gibi cevaplar veriyor. Çocuğun birinin annesini görüşmeye, konuşmaya çağırdık. Annesi geldi 'Hocam oğlumun bıçağını almışsınız, geri verir misiniz' dedi. Çocuğun birisi diğerini tehdit ediyor, '1 milyon vereceksin, vermezsün döverim' diyor. Okulların her birinde 30-40 tane Polat Alemdar var. İlköğretim öğrencileri Polat Alemdar yüzükleri takıyor. Başka bir okuldan bir veli geldi. Ağrı'nın köyünden Samandıra'ya gelmiş. Çocuğu tinerici olmuş. Öğretmen veliye söylüyor. Adamın çocuğundan haberi yok. 'Arada bir TEM girişine sel-

pak satmaya yolluyordum ama' diyor. Üç bin öğrencili okulda bir rehber öğretmen var, yetişmiyor.

Sonuç olarak, medyanın şiddete ilişkin önemli etkileri bulunmasına karşın, daha görünür ve çarpıcı olduğu için medya üzerinde durulması, diğer dinamiklerin önemsenmemesine neden olabilmektedir. Şiddetin azaltılması ve engellenebilmesi, medyaya müdahale edilmesi yanında, asıl temel süreçlere yoğun olarak kafa yorulması ile gerçekleşebilir. Bu süreçler, şiddetin hem toplumda üremesini sağlayan ve yukarıda ele alınan dinamikleri, hem de belirli sınırları ve dengeleri olan okullar içindeki dinamikleri içerir.

Bu bağlamda, okulda şiddetin engellenmesi için okul içi dinamiklerin üzerinde durulması çok önemlidir. Çözümün medyada, ailede, ekonomik sistemde, yani okulun dışında aranması, okul içindeki dinamikleri ve güçleri unutturabilmektedir. Bu bağlamda, demokratik okullar, yani okulların demokratikleşmesi ve öğrencilerin rollerinin değişmesi üzerinde durmak gereklidir.

Şiddetin Özellikle Okulda Yaşanmaması Neden Çok Önemli

Okul, kamusal alanın en önemli parçalarından biridir ve genel olarak toplumun vergileri ile işler. Okulda şiddetin sürmesi, beslenmesi ve kaçınılmaz olarak öğrenilmesi, toplumun kamu bütçesinden şiddeti beslemesi demektir ve hiçbir şekilde kabul edilemez.

Okul, öte yandan, çocuk ve gençlerin günlük hayatlarında en çok buldukları ortamlardan ve parçası oldukları kurumlardan birisidir. Bu nedenle okulda yaşananlar, hem öğrenciler açısından hem de bu şiddetin anlaşılması açısından çok önemlidir. Kimi şiddet deneyimleri ve çeşitleri, özellikle veya yalnızca okullarda gözlemlenmektedir; yani okula özgüdür. Bu bağlamda, makro düzeydeki değişkenlerden ya da süreçlerden söz etmektense, okul içine tam anlamıyla yapısal olarak yerleştirilmiş dayatmalardan ve şiddeti besleyecek süreçlerden söz etmek daha da acil bir meseledir. Örneğin, kalabalık bir okulda öğrencilere ne kadar tuvalet alanı veya kaç tuvalet sağlandığı, hem çocuk hakları açısından önemlidir; hem de şiddet, nüfusun yoğun olduğu ortamlarda veya az hizmetin çok kişi tarafından paylaşılması gerektiği ortamlarda daha çok yaşandığı için özellikle ele alınmalıdır.

Bu bağlamda, okulların nasıl mekanlar olarak tasarlandıkları da okulda baskın olan sosyal normlar (okul yönetimi, gizli müfredat, ders dışında öğrenci-öğretmen ilişkisi gibi) da okulda şiddetin anlaşılması için çok önemlidir. Şiddetin, okulun içinde anlaşılması ve engellenmesi, hem öğretmen ve öğrenciler açısından çok önemli ve kalıcı bir donanım yaratır, hem de toplum açısından önemli bir öğrenme olanağı verebilir.

Gelişimsel Açıdan Şiddet

Gelişimsel bir yaklaşım, şiddetin yaşamın belirli bir anındaki durumuna odaklanmaktansa, nasıl ortaya çıktığına ve bireyin yaşamında var olmadığı bir zaman varsa, o yaşa dek gidilerek o yaş öncesi ve sonrasına bakılmasını gerektirir. Çocuklarla yapılan araştırmalar, bu anlamda çok önemlidir. Yukarıda değinilen, saldırganlığın doğal bir dürtü olup olmadığına ilişkin tartışmalar açısından, çocuklarla yapılan araştırmalar özellikle yararlı olmaktadır. Kısa olarak özetlemek gerekirse, gelişimsel araştırmalar, çocukların daha 3,5 yaşından başlayarak bir başka çocuğa vurmanın doğru olmadığını kavradıklarını ve çok daha erken yaşta başka çocukların ağlamasına veya acı çekmesine empatik tepkiler verdiğini göstermektedir. Araştırmalar, şiddet kullanan çocukların akranları tarafından sevilmemesini ve reddedildiğini de göstermektedir. Uzun soluklu araştırmalar, şiddet eğilimi nedeniyle reddedilen çocukların, şiddet kullanma eğilimlerinin pekiştiğini ve kendilerine benzer çocuklarla arkadaşlık kurmaya başladıklarını göstermektedir. Gençlik çağına ulaştıklarında, arkadaş çevreleri ile şiddete eğilimli ve şiddeti sık kullanan bireyler oldukları görülmektedir.

Bu noktada, okullarda yaşanan şiddet olaylarının, neden özellikle çocuklardan çok gençleri etkilediğini de ele almak yararlı olabilir. Okulların yukarıdan aşağıya yönetildiği, teknokratik eğitimin önemsendiği, demokratik işleyişten uzak okullarda; çocuklar ve gençler dar bir öğrenci kalıbına sıkıştırılmaktadır. Çocukluktan, toplumda yetişkinlere verilen rollere doğru bir geçişi içeren gençlik döneminde, bireylerin kamusal süreçlerde yer almaktan alıkonulması; onları hem düşünsel hem de davranışsal anlamda başka seçeneklere itmektedir. Gençlik döneminde bireyler düşünsel anlamda hem daha iyi bir dünyanın koşullarını daha iyi kavrayabilmekte, hem somut

olarak daha özerk olma taleplerini öne sürmekte, hem de birçok açıdan daha güçlü bir şekilde dünyada ve toplumda nereye düştüklerini, uyduklarını sorgulamakta ve bir kimlik oluşturma çabasına girmektedirler.

Hem becerilerin hem de taleplerin yoğunlaştığı bu dönemde gençleri kamusal süreçlerden uzak tutan bir okul, gençleri okul içinde eylem üretmekten, günlük yaşamın politikasını (yani kamusal sorunlara çözüm üretmeyi) düşünmekten ve öğrenmekten alıkoymakta; var olan becerilerin ve taleplerin başka kanallara kaymasına neden olmaktadır. Gençlerin daha özerk, daha eylemli olmak istedikleri bir dönemde demokrasinin, kamusal çalışmaların ve en basit çatışma çözme deneyimlerinin yokluğu, gençlerin şiddete kaymasını kolaylaştırmaktadır. Gelişimsel açıdan bakıldığında, öğrencilerin gençlik dönemindeki gereksinimlerinin okullarda yanıtlanmaması, gençlerin gelişimlerini geciktirmekte, hatta engellemektedir.

Birey olamama, kimlikten korkma, kendini ifade edememe, duyguların yaşanmasına ilişkin sıkıntılar, dar "öğrenci kisvesi", gençlerin okulda sıkılmalarına ve okula direnç göstermeye başlamalarına yol açar. Bu direnç, çoğu zaman öğrencilerin okuldaki yöneticiler ve öğretmenler için bir "sorun" haline gelmesi demektir. Bu, öğrencilere müdahale olasılığını arttırır ve direnci pekiştirir. Ancak müdahalenin dozu, yukarıda ele alınan Kars'taki olayda olduğu üzere kaçabilir ve öğretmenin şiddet kullandığı için şiddete maruz kalmasına neden olabilir. Özellikle "sorunlu" olarak bilinen birçok lisede, birçok öğrencinin okulu boşlamış olduğu (ki bu bir direnç göstergesidir) ve şiddetin yaygın olduğu bilinmektedir.

Bu bağlamda okullarda öğrencilerin rollerinin acilen ele alınması ve gerek şiddet literatürü gerekse gelişim literatürü ışığında okulların şiddetten arındırılması büyük önem taşımaktadır.

Okulda Şiddetin Engellenebilmesi İçin "Öğrenci" Rolü Değişmelidir!

Bu noktaya dek ele alınanlar, okullarda yaşanan şiddetin azaltılabilmesi veya engellenebilmesi için gelişimsel, demokratik, öğrenmeye dayalı bir anlayışın (hem kuramsal hem de uygulamalı bir çerçeve olarak) gerekli olduğunu göstermektedir. Bu anlayışın

Doç. Dr. Serdar M. Değirmencioğlu

okullarda kök tutabilmesi için, baskın "eğitme-öğretme" kalıplarının ve bildik "öğrenci" rolünün değişmesi gerekmektedir.

Okullarda öğrencilerin katılımdan alıkonulması, onları hem sorumluluklardan arındırmakta hem de söz hakkı, karar verme hakkı, kendi hayatlarını etkileme hakkı gibi bir dizi "doğal" ya da demokratik haktan yoksun bırakmaktadır. Bu sürecin yıllar boyunca (temel eğitim ile en az sekiz yıl, lise ile 12 yıl) süreceği düşünüldüğünde, öğrencilerin okulda olumlu eylemde bulunmak ve okula katkı yapmak seçenekleri, büyük ölçüde ortadan ve aslında hayal etme düzeyinden bile kaldırılmış olmaktadır. Kabul etmek gerekir ki, olumlu seçeneklerin azaldığı ortamlarda, olumsuz seçeneklere yönelimin güçlenmesi neredeyse kaçınılmazdır. Bu saptamalar ışığında; çok sayıda bireyin bir arada bulunduğu, günlük yaşamın hemen her alanının yukarıdan aşağıya doğru inen kararlara dayalı otoriter bir düzenlemeye tabi olduğu ve öğrencilerin kendi çözümlerini üretmekten sürekli alıkonulduğu ortamlarda, şiddetin üremesi gayet doğal karşılanmalıdır.

Okulda öğrencilerin rolünün değişebilmesi, gerek öğretmenlerin gerekse idarecilerin aşağıdaki dayanakları kullanması durumunda kolaylaşacaktır. Ancak hemen vurgulamak gerekir ki, bu değişim, ancak eğitimcilerin öz iradelerini kullanmaları ve bunu yapabilmek için de kendi kendilerini ikna edebilmeleri ile gerçekleşebilir. Bu nedenle aşağıdaki dayanaklar, eğitimciler tarafından kabul edilmesi gereken "doğrular" olarak değil, değerlendirilmesi gereken bilimsel dayanaklar olarak sunulmaktadır. (20)

Dayanak 1: Okulun sosyal iklimi şiddeti etkiler

Okulların içerisinde ilişkilerin nasıl yaşandığına, öğrencilerin okulu algılayışlarında bağlılık, güven, güvende olma ve değer kavramlarının ağır basıp basmadığı gibi etkenlere, özellikle 1990'larda yapılan araştırmalarda, "sosyal iklim" başlığı ile eğilinmiştir. Bu çizgideki az sayıdaki kapsamlı araştırmalardan birinde Cook, Değirmencioğlu ve arkadaşları (21) sosyal iklimi daha iyi olan okulların, psikolojik ve sosyal değişkenler açısından da daha iyi durumda olduğunu bulmuşlardır. Öğrencilerin sosyal iklimi daha iyi olan okullarda şiddete ve riskli davranışlara daha az yöneldiği de görülmüştür. Okul, kolektif bir yaşam alanıdır ve okulun sosyal

dokusu ve iklimi en az okul müfredatı kadar önemlidir. Okulun bir arada çalışması gereken kişiler topluluğu veya küçük ölçekli bir toplum olarak görülmesi, tümüyle okulun çıkarınadır. (22)

Dayanak 2: Kalabalık okullar şiddeti kolaylaştırır

Kalabalık olmayan okullar, genel olarak öğrenciler için daha olumlu göstergelere veya sonuçlara sahiptir. Kalabalık okulların, öğrenci sayısı az olan okullara göre gerek şiddet gerekse diğer boyutlarda daha kötü durumda olduğu bilinmektedir. Aşırı kalabalık okullarda ve sınıflarda, öğretmen ve idarecilerin öğrencileri "kontrol" altında tutma çabaları, çoğu zaman öğrencilere şiddet (fiziki veya sözel) uygulanması ile sonuçlanır. Kalabalık olan okulların hem öğretmen açısından daha zor bir ortam olacağı, hem de az sayıdaki ücretli çalışanın (öğretmenler, idareciler ve diğer personel) çok sayıdaki öğrenciye hizmet vermesini gerektiren işleyişin er ya da geç aksayacağı kabul edilmelidir. Yüksek öğrenci sayısının kaçınılmaz olarak mali kaynakların yetmemesine yol açacağı ve okulun işleyişine öğrencinin katılmadığı ortamlarda, kaynak israfının artacağı da unutulmamalıdır.

Burada özellikle vurgulanması gereken, büyük bir sayısal orantısızlığın olduğu okullarda, öğrencilerin az sayıdaki yetişkin tarafından "idare edilmesi" pratiğinin, çoğu zaman idarenin ve yetişkinlerin daha otoriter olmasına yol açtığıdır. Tam da bu nedenle, okulda öğrencinin idareye ve okulun hemen her kamusal sürecine katılması gereklidir. Kalabalık okullar, ancak bu şekilde tıkanmadan işleyebilir.

Dayanak 3: Okulda katılım yararlıdır ve şiddeti azaltır

Katılım, karar süreçlerinde ve etkinliklerde yer almak ve "etkili" olmaktır; karar mekanizmalarında, uygulama ve değerlendirme süreçlerinde aktif müdahalede bulunmaktır. (23) Birbirinden oldukça ayrı literatürlerdeki (siyaset bilimi, halk sağlığı, sosyoloji, eğitim, sosyal çalışma ve psikoloji gibi) katılım süreçleri (politik katılım, toplumsal yaşama katılım, okulda katılım, ders dışı etkinlikler, spor, hizmet ederek öğrenme deneyimleri gibi) ve etkileri üzerine araştırmalar incelendiğinde, katılımın yararlı olduğu görülmektedir. (24) Katılım, öncelikle psikolojik açıdan iyi olma ile ilişkilidir.

Katılım, öğrencilerin kendilerini daha yetkin, daha özerk hissetmelerini sağlar, geleceğe daha çok ve olumlu bakmalarını ve yaşamları üzerinde kontrolleri olduğu hissini sağlar. Öte yandan katılım, sorunlu davranışların (madde kullanımı, risk alma, suç sayılabilecek davranışlar gibi) ve şiddetin azalması ile de ilişkilidir. Daha gelişimsel bir gözle bakıldığında, erken yaşlardaki katılım, sonraki yaşlardaki katılımın olasılığını artırmaktadır.

Dayanak 4: Katılım yararlı olmanın ötesinde vazgeçilemez bir haktır

Katılım; evde, okulda genel olarak her ortamda vazgeçilmez bir haktır. Katılım, gerek demokrasinin gerekse BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ayrılmaz bir ögesidir. Sözleşmenin 12. maddesi, yaşı ne olursa olsun bireyin kendini ilgilendiren süreçlerde söz sahibi olması gerektiğini belirtir. (25) Katılım, her çocuk (ister küçük, ister engelli, ister başarısız olsun) için bir haktır; istisnası olamaz (**Madde 2.** Hakların hepsi ayırım yapmaksızın tüm çocuklar için geçerlidir.). Eğer çocukları ilgilendiren her konuda, onların yararı öncelikli olarak ele alınmak durumundaysa (**Madde 3.** Çocukları ilgilendiren bütün girişimlerde "Çocuğun Yüksek Yararı" temel düşüncedir.), çocuğun yararı çocuğa danışılmadan bilinemez.

Çocuk Hakları Sözleşmesi (**ÇHS**) okulun işleyişini bağlayan birden çok ilkeye sahiptir ve bu nedenle öğrencilerin okuldaki rollerinin değişmesi ve okulda şiddetin önlenmesi için çalışan kişilerin aşağıdaki maddeleri dayanak olarak kullanması yararlı olacaktır.

Madde 12. Her çocuk kendisini ilgilendiren herhangi bir konu ya da işlem sırasında görüşlerini serbestçe ifade etme, görüşlerinin dikkate alınmasını isteme ve katılma hakkına sahiptir.

Madde 13. Çocuk, isteklerini ve düşüncelerini seçtiği bir yolla özgürce açıklama hakkına sahiptir.

Madde 15. Çocuklar, başkalarıyla bir araya gelme, dernek kurma ve kurulu derneklere katılma hakkına sahiptirler.

Madde 16. Çocuklar onurlu ve saygın birer insandır. Hiç kimse onların onurlarını kıramaz, onları küçük düşüremez. Yaşadığı konut ve kurumdaki özel yaşantısına karışamaz.

Katılım, öğrencilerin tek başlarına kararlar almaları, ya da kimi öğret-

menlerin korktuğu üzere “her zaman öğrenci haklıdır” gibi bir ilkenin hayata geçmesi değildir. Tam tersine, katılım; öğrencinin bulunduğu ortamın bir parçası olarak yaşama müdahale edebilmesine ve çevresindeki yetişkinlerle birlikte anlamlı eylemler başlatabilmesine, kamusal süreçlere girebilmesine olanak sağlar. Bu bağlamda, “**Katılım Merdiveni**” (Ek 2) olarak adlandırılan benzetme, çocukların katılım haklarını yetişkinlerden ayrı olarak değil, onlarla birlikte çalışmak üzere kullanmalarını somutlaştırdığı için yararlı olabilir.

Dayanak 5: Katılım sonradan edinilmez; bireyin yaşamında en baştan beri vardır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi, güçlü dayanaklara sahip ve bağlayıcı bir metin olmakla birlikte; çocuklara karşı pekişmiş önyargıları değiştirmek için çok yararlı olamamaktadır. Çünkü bu önyargılar, çocukların kendi başlarına bir şey yapamayacağına dayanan ve özellikle çocukların yapamadıkları şeyleri öne çıkaran oldukça tutarsız iddialara dayanmaktadır. Bu nedenle, çocukların daha doğmadan birer birey, yani biricik olan, kendine özgü olan ve küçümsenemeyecek birer insan olduğunu sürekli vurgulamak gerekmektedir. Öte yandan, çocuk daha doğmadan etkindir, hem varlığını hissettirir; hem de dünyaya müdahale eder. Çocuk, hem daha doğmadan yetkindir hem de daha doğar doğmaz kimseden öğrenmediği çok önemli ve yaşamsal işlevleri bizzat kullanarak yaşamaya başlar.

Var olan genel kanının aksine, bebeğin hayatta kalması, yetişkinlerin bakımına değil, yetişkinlerin bebekle birlikte çalışmasına ve bebeğe uyum göstermesine bağlıdır. Bebek, doğduktan sonra çevresini, yaşaması için gerekli en önemli işlevleri destekleyecek şekilde yönlendirir. İyi bakım, bebekten gelen işaretlere duyarlı olmak ve zamanında tepki vermeyi içerir. Yani iyi bakım, aslında çocuk tarafından koordine edilir.

Bu sempozyum açısından özellikle önemli olan ise, çatışmanın, zorlamanın ve hatta şiddetin özellikle nasıl ortaya çıktığıdır. Bebekler, giderek daha fazla özerkliğini hissettirecek bir gelişim gösterirler. Çocuk, özerkliğini hissettirdikçe, çatışma ve zorlama olasılığı artar. Çocukların özerk olmak için attıkları adımlar, katılımın engellenmesi ile önce evde, daha sonra okulda yaşanacak sorunların habercisidir.

Bu bağlamda altı çizilmesi gereken, çocukların özerklik taleplerinin, kendi görüşlerinin ve eylemlerinin çok erkenden başlayarak onların hayatlarının bir parçası olduğudur. Çocukların okulda katılımdan alıkonulması; onların, yaşamlarının doğal bir parçasından alıkonulmalarıdır.

Dayanak 6: Öğrenciler katılmak istiyor!

Tam da bu noktada, çocukların ve gençlerin katılıma nasıl baktıklarını ve katılımı ne kadar talep ettiklerini araştırmak yararlı olacaktır. Eğer demokrasi ve katılım, gönüllü olmak zorundaysa, hatta zorlama geri tepiyorsa (26), "katılım isteniyor mu?" sorusuna yanıt vermek gerekir.

Bu yanıtı verebilmeye yardımcı olabilecek, çocukların ve gençlerin katılımı üzerine yapılan araştırmalar, Türkiye'de çok azdır. Var olan araştırmalar ise katılımın gerçekten istendiğini, ancak katılımın önünde ciddi engeller olduğunu göstermektedir. Katılıma ilişkin somut örnekler, 2000-2001'de gerçekleştirilen, çocukların ve gençlerin seslerini Başbakan'a ve kamuoyuna ulaştırmayı hedefleyen "**Benim de Sesim Var - Sesimi Duyun: Başbakan'a Yazıyorum**" kampanyasına gönderilmiş mesajlarda bulunabilir. (27)

Çocuklar ve gençlerle çalışan birçok kişi, gençlerin yaşları ilerledikçe daha az katılımcı olduklarını söylemektedir. Gençlerin katılım süreçlerinden giderek uzaklaşmaları, aslında gençlerin toplumdaki marjinal toplumsal konumlarını pekiştiren bir kısır döngü yaratmaktadır. Psikoloji, psikolojik danışmanlık, sosyal hizmetler, halk sağlığı gibi alanlarda çocuk ve gençlerin katılımına hala çok az ilgi gösterilmekte ve önem verilmektedir. (28)

Bu kısır döngünün kırıldığı ender anları takiben yapılan bir araştırma, gençlerin katılım gösterdiklerinde marjinal konumlarının değişebileceğini ve daha önemlisi, gençlerin önemli kazanımlar edindiğini göstermektedir. (29) Bu kırılmalar, 17 Ağustos Marmara ve 12 Kasım Düzce depremleridir. Bu depremler sonrasında başlatılan deprem yardım çalışmaları, Türkiye'de önemli bir deneyim birikiminin oluşumuna neden olmuştur. (30) Yardım çalışmalarının, bu çalışmalara katılan genç gönüllüler üzerindeki etkileri, katılımın önemli olumlu etkileri olduğunu göstermektedir. Yardım

çalışmalarına katılan gençler, özellikle kendine güven ve etkili olma konusunda daha yüksek puanlar almışlar ve gençler hakkında görüşleri sorulan katılımcılar, deprem yardım çalışmalarının gençleri çok olumlu etkilediğini söylemişlerdir.

Dayanak 7: Okullar hiçbir şekilde demokratik işleyişin dışında tutulamaz

Demokrasinin, Türkiye'de çok güçlü ve köklü olmasa da, genel bir çerçeve olarak kabul gördüğü ve toplumun bir hedefi olduğu kabul edilebilir. Eğer demokrasi toplumsal açıdan yararlı bir çözüm üretme sistemi olarak kabul edilirse, toplumun her düzeyinde kullanılması gereklidir. Gerek demokrasinin dayandığı temel ilkeler, gerekse ÇHS, demokrasinin yaş grupları açısından da kapsayıcı olmasını gerektirir. Bu bağlamda okulların demokrasinin yaşandığı ortamlar olması gereklidir. Okulların demokratikleşmesi, elbette ki, bir süreç sonucu ortaya çıkacaktır. Zira bu süreçte yararlı olacak çalışmalar ve metinler bulunmaktadır. Bu metinlerden biri olan **Şiddetten Arınmış Demokratik Okullar için Avrupa Sözleşmesi (Ek 3)**, okulların şiddetten arındırılmasının, hukukun üstünlüğü ve okulda demokrasi ile ilişkisini öne çıkardığı için özellikle yararlı olabilir.

Dayanak 7: Öğrenciler okulda üretilecek çözümün bir parçası olmak zorundadır!

Çocuklara yönelik şiddetin engellenebilmesi için, öncelikle çocuklar ile görüşmek ve onların deneyimlerinden dersler çıkarmak gerektiği artık hükümetler düzeyinde yapılan toplantılarda kabul görmektedir. (31) Ancak çocukların şiddetin engellenmesi için ne gibi adımlar atabileceği ve bu adımların okulların demokratikleşmesi ve öğrencilerin okullardaki rollerinin değişmesi ile olan ilişkisi yeterince anlaşılmış değildir.

Bu eksiklik, alınacak önlemler ve atılacak adımlar açısından büyük bir sorundur. Okullarda şiddetin azaltılabilmesi veya önlenmesi için yararlı olacak, katılımcı demokrasiye dayanan modellere gereksinim vardır. Okullarda, iyi düşünülmüş, şiddeti önleyici çalışmaların geniş kabul ve destek görmediğinde başarısız olduğu bilinmektedir. (32) Öğrencilerin katılımına dayanan şiddet karşıtı çalışmaların içinde, öğrencilerin gerçekten çok aktif olduğu örnekler

hala azdır. (33) Bu nedenle bu modellerden biri olan Kamusal Başarı Modeli aşağıda ele alınacaktır.

Şiddete Yönelik Bir Çözüm Aracı Olarak Kamusal Başarı Modeli

Kamusal Başarı, teorik temeli somut demokrasi mücadeleleri deneyimine dayanan ve bu teorik temele uygun araçları ile değişik ülkelerde başarı ile kullanılan bir modeldir. Kamusal Başarı'nın temelindeki varsayım, bireylerin her yaşta yurttaş olarak görülmesi gerektiği ve toplumun sorunlarını çözmek ve herkes için daha güçlü bir toplum yaratmak için gerekli isteğe, görüşlere ve yeteneğe sahip olduğudur. Demokrasi bir çözüm üretme aracıdır; tümüyle yurttaşların işidir ve ürünüdür. Demokrasi ancak her yurttaşın katılımı ve katkısı ile gerçekten kök tutabilir ve gelişebilir. Çocuklar ve gençler kamusal alanda hareket etmektен reşit olmadıkları için alıkonulmamalıdır. Bu nedenle Kamusal Başarı, onların harekete geçmelerini sağlar. Çocuklar ve gençlerin kamu yararına atacakları her kamusal adım önemli bir katkı ve bir başarı olduğu için, modelin adı **Kamusal Başarı**'dir.

Kamusal Başarı (KB), işleyişi oldukça basittir ve kolektif sorun çözmeye dayanır. Çocuklar ve gençler, buldukları kamusal ortamlarda, özellikle de okulda kendileri için önemli olan sorunları konuşarak, tartışarak ve oylayarak belirlerler. Ele alacakları sorunun ne olması gerektiğini onlara kimse dikte ettirmez veya telkin etmez; sorunu onlar belirler. Yani seçilen sorun, tümüyle yerelden belirlenen ve hayatın içinden gelen bir sorundur. Bu sorunlar küçük veya büyük, okulda (örn., okulda şiddet), mahallede (örn., çarpık yapılaşma), kentte (örn., ulaşım sorunları), ülke çapında (örn., enerji israfı), hatta küresel sorunlar (örn., ozon tabakasının delinmesi) olabilir.

Çocuklar ve gençler, tümüyle kendi istekleri ile, bu sorunlar çevresinde oluşan takımlara ayrılır ve her hafta buluşup, bir **"koç"** ile çalışarak kamusal alanda etkisi olacak eylemler içeren projelerini hazırlarlar. **"Koç"**, çoğunlukla bir üniversite öğrencisi veya öğretmendir ve çalışmalara ücret almadan, öğrenmeye açık bir birey olarak katılır. **"Koç"** takım çalışmasını kolaylaştırır ve takımın üyelerinin projelerini gerçekleştirmek için gereksinim duyacakları kamusal çalışma becerilerini öğrenmelerini sağlar. (34)

Takımlar, çalışmalarında üç demokratik çalışma ilkesi uyarınca hareket ederler: Çalışmalar ortak yarara hizmet eder; hiçbir şekilde şiddet içeremez; çalışmalarda yasalar çiğnenemez ve hukuk zedelenemez. Çalışmalar bireysel olarak değil, takım olarak yürütülür. Takımlar, eylem planı çıkarmadan önce bir güç analizi yapar ve "kamusal güç haritası" çıkarırlar. Bu harita üzerinde hedeflerine uygun olarak nasıl hareket etmeleri gerektiğini ve kimleri etkilemeleri gerektiğini takım olarak keşfederler. Çalışma boyunca, demokratik ve politik süreçleri keşfetme esastır; koç takımına sorduğu sorularla atılan her adımda takıma keşfetme ve kendilerine mal etme olanağını yaratır; tepeden inmece veya didaktik davranmaz.

Kamusal Başarı çalışmalarında çocuklar ve gençler, demokratik bir ortamda birlikte çalışmayı, kamusal alanda gerek kendi gerekse kamu çıkarlarına sahip çıkmayı öğrenirler. Kamusal alanda çalışmaya, haklarını korumaya ve kullanmaya ilişkin farkındalık, etkin bir yurttaş söylemi ve becerileri edinirler. Kamu yetkilileri ve diğer insanlar ile konuşarak ve etkileşerek kendilerini dinletmeyi ve sorunun çözümü için onları etkilemeyi öğrenirler. Kamusal Başarı çalışmaları, hem ancak yaşanarak keşfedilen bir topluluğun parçası olma hissini (Değirmencioğlu, 2004c), hem de olumlu işler yaparak kamusal alanın merkezinde olabilme hissini (Camino ve Zeldin, 2002) çocuklar ve gençler açısından ulaşılabilir hale getirir.

Çocuklar ve gençler öte yandan hem takımın üyesi olarak çalışma, hem de lider olma becerileri edinme ve bu becerileri kullanma olanağı bulurlar. Kendilerinden farklı insanlar ile çalışmayı ve onlar ile çözüm üretmeyi öğrenirler. Önlerine çıkan engeller ve beklenmedik durumlar ile baş etmeyi ve çalışmayı sürdürmeyi öğrenirler.

"Koç" olarak Kamusal Başarı çalışmalarına katılan üniversite öğrencileri, akademik ortamda öğrendiklerini toplum içindeki deneyimler ile bütünleştirme olanağı bulmaktadır. Kamusal Başarı'ya katılan öğretmenler ve okul yöneticileri, yeni çalışma yöntemleri bulmakta ve öğrencilerini daha önce göremedikleri yanları ile tanıyabilmekte, onların becerilerini keşfetmektedir. Kamusal Başarı'ya katılan çocuk ve gençlerin ana babaları, çocuklarının çevreye ve dünyaya daha fazla ilgi gösterdiklerini ve iletişim becerilerinin arttığını görmekte-dirler.

Bir Kamusal Başarı Çalışması Örneği: Okulda Tacize Karşı Çıkmak

Kamusal Başarı çalışmalarında dolaysız katılımın nasıl gerçekleştiğini ve bunun demokrasiyi yaşayarak öğrenmeyle ilişkisini görebilmek için somut bir örnek yararlı olabilir. Bu örnek, 2004 Bahar aylarında bir ilköğretim okulunda yürütölen, 5. Sınıf öğrencilerinin katılımı ve İstanbul Bilgi Üniversitesi öğrencileri ve okul öğretmenlerinin koç olarak görev alması ile gerçekleşen çalışmalardan biridir.

Sınıfta sorunlar tek tek tahtaya yazıldıktan ve tartışıldıktan sonra yapılan oylamada on öğrenci, bazen tacize dek varan sataşma sorunu üzerinde çalışmak üzere bir takım oluşturmuş; önce sataşma üzerine deneyimlerini konuşarak, daha sonra yazarak sorunun boyutlarını ve ne kadar ciddi olduğunu ele almıştır. Sorunun yalnız başkalarına değil, kendilerinin de dahil olduğu "kamuya" ait olduğunu, sataşmanın ve dalga geçmenin kendi takım çalışmalarında da olduğunu, daha önemlisi sataşmanın hemen önlenemeyeceğini keşfetmişler; okul idaresinin veya başka bir otoritenin bu meseleye hemen el atamayacağını, atsa bile hemen çözüm yaratmanın kolay olmadığını fark etmişlerdir. Kamusal Başarı çalışmalarında takımlara adlar vermek yararlı görüldüğü için, koçları, kendilerine bir ad vermelerini önermiş ve kendilerine, Dostluk Takımı adını koymuşlardır.

Bu süreçte öğretmenlerle bu konuyu konuşabileceklerini, öğretmenlerin bazılarının bu konuyu ele almaya ve destek vermeye hazır olduğunu görebilmişler; ardından gerek kendi sınıflarında gerekse diğer sınıflarda, sınıfları ziyaret ederek anket yaparak aşağıdaki sorulara yanıt aramışlardır. Sorular daha önceki çalışmalara dayanılarak takım tarafından oluşturulmuştur:

1. Sataşma nedir?
2. Sataşmayı engellemek için ne yapmalıyız?
3. Sataşmayı kimler engelleyebilir?
4. Başınızdan geçen sataşma olayını anlatınız.
5. Sataşma iyi midir, kötü müdür?

Bu sorulara verilen yanıtların bir bölümü takım çalışmasında ele alınmış ve özellikle 3. soruya verilen yanıtlar incelenmiştir:

"Sataşmayı bizler engellemeliyiz." "Bizler engelleyebiliriz." "İnsanlar. Kavga etmeyerek." "Önce kendimiz halletmeye çalışmalıyız. Sonra öğretmenlere söylemeliyiz." "Sataşmayı sataşanlar engeller."

İncelenen yanıtlar, sorunun nerede olduğu ve kimlerin harekete geçmesi gerektiği konusunun yeniden ele alındığı tartışmada kullanılmış ve bu tartışmadan yola çıkılarak öğrencilere yönelik bir adım atılması gerektiğine karar verilmiştir. Öğrenciler bu karara uygun olarak, farkındalık yaratacak bir skeç yazmış, takım çalışmasında prova yapmış ve daha sonra kendi okullarında yer olmadığı için, İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde yapılan dönem sonu sunumlarında diğer öğrencilere bu skeci oynamışlardır.

Bu çalışma incelendiğinde; yaygın ve zor bir sorun olan sataşma ve taciz konusunu, öğrenciler ele almış ve çalışmaları sırasında demokrasinin yapı taşları olan süreçlere bizzat katılmış ve çözüm üretmişlerdir. Ürettikleri çözümün, ele aldıkları sorunu çözmek için ancak küçük bir adım olduğunu bilmelerine karşın kendilerini daha güçlü hissetmişlerdir. Bütün çalışma süreci boyunca gördükleri ilgi, onay, destek ve takdir de düşünüldüğünde, daha etkin bir birey, öğrenci ve yurttaş olma hissini edinmiş olmaları şaşırtıcı değildir.

Öğrenci Görüşleri: Okulda Dalga Geçmeye Karşı Çıkmak

Türkiye'de şu ana dek süren Kamusal Başarı çalışmalarına katılan en genç öğrenciler, 3. sınıf öğrencileridir. Özel bir ilköğretim okulunda alay ve dalga geçme konulu çalışma yapan sekiz öğrenci, kendilerine "**Fırtına Kızlar**" adını vermiş ve çok yaygın bir sözel şiddet sorunu olan dalga geçmeyi engellemek için çalışmışlardır. Fırtına Kızlar, çalışmalarının başında dalga geçmeyi erkeklerin kızlarla dalga geçmesi olarak tanımlamalarına karşın, sorunun kaynağı olarak gördükleri erkek öğrencilere, çalışmalarını sununca fikir değiştirmiştir. Dalga geçmenin yalnızca erkek öğrencilere özgü olmadığı ortaya çıkınca, sorunun aslında öğrencilerin hepsinin katkıda bulunduğu bir sorun olduğu ortaya çıkmış ve bu sorunun diğer 3. sınıf öğrencileri ile konuşulması kararlaştırılmıştır. Bu toplantının ardından, okul tarihinde ilk kez 3. sınıf öğrencileri ertesi sene 3. sınıf olacak olan 2. sınıf öğrencilerine konunun anlatılmasına ve onların bu sorunu yaşamalarının önlenmesine karar vermişlerdir.

Doç. Dr. Serdar M. Değirmencioğlu

Aşağıdaki alıntılar takım üyelerinin çalışmalar bittikten sonra yaptıkları yazılı kısa değerlendirmelerden alınmıştır. Bu değerlendirmeler öğrenciler tarafından ne kadar benimsendiğini göstermektedir.

KAMUSAL BAŞARI

Nisan ayından beri biz burda sorunumuzu çözmek için çok çaba sarf ettik. Sonunda başardık. Aslında biz buraya ___'la ilgili sorunumuzu çözmeye gelmiştik. Ama sonradan erkeklerle ilgili sorunumuzu çözmeye çalıştık. Burda bunu çözmek için *GENELDEN ÖZELE* gittik. Çok şeyler öğrenmiş olduk. Kendimize bir ad koyduk bu ad: *FIRTINA KIZLAR GRUBU* oldu. Şu anda çok mutluyum. Çünkü herkese sunduk. Ben bunu arkadaşlarıma anlatsam kesinlikle tavsiye ederdim. Kesinlikle yapmalarını söyledim.

ÇALIŞMALARIMIZ

Bu konu üzerinde çalıştık. Çözüm bulduk. Bu çalışmalar sonucu emeklerimiz boşuna gitmedi. Kendimize isim de bulduk tabii. "**Fırtına Kızlar**" bizim ismimiz. Bu çalışma o kadar çokook güzeldi ki herkes bir sorunu olunca tavsiye ederim. Bunu zevkle yaptık. Aslında biz toplantı yapmadık, Kamusal başarı diye bir şey yaptık. Koçumuz ___ öğretmedi. Ama o sadece bizi yönetiyordu. Birçok şeyi biz yaptık.

Sonuç: Okulda Öğrencinin Rolü Değişmelidir ve Okul Toplumdan Kopmamalıdır

Bu bildiriye temel savlar şöyle özetlenebilir: Şiddet ve saldırganlık insanların doğal bir parçası değildir ve çocuklar çok erken yaşta şiddetin olumsuz bir deneyim olduğunu kavramaktadır. Ancak gerek Türkiye'nin geçmişi, gerekse yakın tarihte oluşan toplumsal zemin, şiddeti beslemekte ve günümüzde birçok dinamik şiddeti körüklemektedir. Okulda yaşanan şiddet, yeni değildir, hatta kurumsaldır ancak şiddetin toplumda tırmanması ve silahlanma ile daha ölümcülleşmesi ile kaçınılmaz olarak daha sık ve vahim olarak yaşanmaktadır. Şiddet döngüsü, şiddet kullananların (örn, şiddete başvuran öğretmenler) er ya da geç şiddete maruz kalmalarına neden olur. Bu nedenle, öğretmenlerin şiddetten uzaklaşması öncelikle kendi yararlarıdır.

Okulların şiddetten arındırılması gereklidir ve bu yönde adım atmak için öne sürülen bahaneler ciddiye alınmamalıdır. Okulların toplumda şiddeti besleyen dinamiklerden uzaklaşan birer kurum olması mümkündür ve bunun gerçekleşmesi için gerekli dayanaklar bulunmaktadır. Bu noktada belirleyici olacak dinamik, okulda öğrencilerin rollerinin değişmesi gerektiğinin benimsenmesi ve bu değişimin gerçekleşmesi için küçük de olsa her düzeyde (sınıf, bahçe, okul kantini, okulun temizliği gibi) katılımı sağlayacak adımlar atılmasıdır.

Unutulmamalıdır ki, çocukların ve gençlerin okula ve kamusal süreçlere yabancılaşması, onlara toplumda verilen rollerin öğrencilikle sınırlandırılması ve her düzeydeki okulların yaşamdan uzaklaşması ile doğrudan ilişkilidir. (35)

Okuldaki işleyişe, doktriner, aşırı ilkeci veya muhafazakar yaklaşımlar bir yana bırakılarak daha insancıl ve pragmatik bir gözle bakıldığında da, öğrencilerin okuldaki rollerinin değişmesi gerektiği ortadadır. Okulda çoğunluğu oluşturan her zaman öğrenciler olduğu sürece, şiddetin engellenebilmesi için öğrencilerin şiddeti engelleyenler arasına katılmaları dışında başka bir çözüm yoktur. Bu çerçevede aslında literatür tarafından da desteklenmektedir. Çocuk ve gençlerin eylemleri ve eylemliliği üzerine yapılan, özellikle katılım süreçlerini ele alan görece az sayıdaki araştırmalar, çocuk ve gençlerin sorun olmaktan çok çözümün parçası olabileceğine ilişkin güçlü bir destek sağlamaktadır. Hatta öğrencilerin katılımı, okuldaki şiddet dahil diğer sorunların azalmasına neden olabilmektedir. Sonuç olarak, özellikle şiddetin önlenmesi için öğrencinin okuldaki rolünün yeniden düşünülmesi gerekmektedir.

Okullar yakından incelendiğinde, demokrasiden kopuk eğitime anlayışının, daha "başarılı" öğrenciler yetiştirme yarışının çok sayıda olumsuz -hatta kimi zaman korkunç mağduriyetler ve hak ihlalleri içeren- yaşantılar yaşanmasına neden olduğu görülebilir. Bu örnekler, Türkiye'de ve birçok ülkede kolaylıkla bulunabilir. Eğitim, demokrasiden koptuğu ölçüde, okulda şiddet, zorlama ve dayatma kolaylaşmaktadır.

Sonuç olarak, çocukları ve gençleri okuldan soğutan eğitim modellerin yerine, yeni modellerin üretilmesi gerekmektedir. Eğitimin

Doç. Dr. Serdar M. Değirmencioğlu

dışlayıcı, hiyerarşik, teknoloji odaklı, toplum ve demokrasiden kopuk bir süreçten çıkarak, öğrencinin eylemini ve isteğini, yani öğrenmeyi; okulun kamusal alan işlevini ve demokrasiyi ciddiye alan bir sürece dönüşmesi gerekmektedir. Bu dönüşümün yaşanmaması, bir "eğitim" sorunu değil, toplumu baştan sona etkileyen ve özellikle çocuk ve gençlerin demokratikleşmede yer alabilmesini engelleyen toplumsal ve politik bir sorundur.

Bu bağlamda, gençlerin kamusal süreçlerde yer almaya başlayabilmesi için, onları bu süreçlere çekecek bir dönüşüm gereklidir. (36) Bu dönüşümün gerçekleşebilmesi için gerekli ana öğeleri içeren modellerin acilen tartışılması ve uygulamaya konulması yararlı olacaktır. Bu bildiride örnekler ile ele alınan Kamusal Başarı Modeli böyle bir dönüşüm için çok yararlı olabilecek bir araç sunmaktadır.

Ek 1. Şiddete Karşı Tutum Örneği

Dayakçı Polisin Görevden Alınması İsteniyor

Gündem Çocuk Derneği, İstanbul'da bir polisin, kız öğrenciyeye "eteği kısa" diye şiddet uygulamasını kınadı; polisin derhal görevden uzaklaştırılarak tedavi altına alınmasını istedi. CHP'li Çerçioğlu olayı meclis gündemine taşıdı.

BİA Haber Merkezi

11/05/2006 Kemal ÖZMEN

BİA (İstanbul) - İstanbul'da bir polis, Maltepe İlçe Emniyet Müdürlüğü önünde "eteği kısa" diye lise öğrencisi bir kız çocuğunu (Ö.S) dövdü.

Çocuk Haklarını Tanıtma, Yaygınlaştırma, Uygulama ve Uygulamaları İzleme Derneği (**Gündem Çocuk**), Ö.S'ye karşı uygulanan şiddet ve çocuklara karşı şiddet uygulamayı meşru gören zihniyeti kınadı; yetkilileri, sorumlular hakkında derhal gerekli girişimlerde bulunmaya ve sonuçlarını kamuoyuyla paylaşmaya çağırdı.

Cumhuriyet Halk Partisi (**CHP**) Aydın Milletvekili **Özlem Çerçioğlu** da, olayı Meclis gündemine taşıdı.

Çerçioğlu, İçişleri Bakanı **Abdülkadir Aksu**'nun yanıtlanması istemiyle

Meclis Başkanlığına verdiği yazılı soru önergesinde, kişilerin giyim tarzına polisin müdahale etme hakkını nereden aldığını, lise öğrencilerinin giyim tarzına müdahale emrini, Maltepe Grup Amirliği'nin mi verdiğini, polis memuru hakkında hangi yasal işlemlerin başlatıldığının açıklanmasını istedi.

Gündem Çocuk: Olay toplumun çocuğa bakışını yansıtıyor

Gündem Çocuk **bianet**'e yaptığı açıklamada, yaşanan olayın toplumun çocuğu algılayış biçimini yansıttığına dikkat çekerek, çocukların, evde, okulda ve sokakta sürekli "terbiye" edilen, üstelik de bu amaç doğrultusunda "şiddet"e maruz kalmasında bir sakınca bulunmayan bireyler olarak görüldüğünü ifade etti.

Dernek, Ö.S.'nin saldırının ardından ailesi, öğretmenleri ve Çocuk Şube'deki polis tarafından desteklenmiş olmasının da çok önemli ve örnek bir davranış olduğunu belirtti.

Benzer ve hatta daha vahim şekilde şiddete maruz kalan pek çok çocuğun böylesi bir destekten yoksun bırakıldığını ve yaşadıklarını kabullenip susmak zorunda kaldığını hatırlattı.

Dayak koruma değil, bir baskı aracıdır

Gündem Çocuk Derneği, bu tip olayların çocukları fiziksel olarak örselemenin dışında onlara duygusal olarak çok zarar verebildiğini belirtti.

"Çocuklar ve gençler bu tip olaylar sonucunda suçluluk duygusu edinebilir ve kafalarında bir 'otorite' kavramı oluşturabilirler. Bu da onların demokratik haklara sahip birer yurttaş ve sağlıklı özgür düşünebilen birey olmaları yolunda bir engel oluşturabilir.

"Ayrıca çocukların yetişkin olana kadar ne yaparlarsa yapsınlar korunmaya hakları vardır. Dayak ise bir koruma aracı değil, bir baskı aracıdır. Çünkü dayak korku ve endişe duygularının ortaya çıkmasına neden olur. Bu da dövülen ya da buna şahit olan çocuk için bir başkasına şiddet uygulamayı meşru hale getirebileceği gibi içe kapanma ve ileri derecede güvensizlik gibi çeşitli davranış bozukluklarına yol açabilir."

Şiddet uygulayan kişiyle ilgili acilen ciddi tedbirler alınmalı

Kendine ait ya da çevresinde şahit olduğu sorunları şiddet uygula-

Doç. Dr. Serdar M. Değirmencioğlu

arak çözmeye çalışan kişinin sağlıklı bir tutum ve davranış değerlendirmesi yapabilmesinin güç olduğunu ifade eden dernek, "Böylesi bir kişinin psikolojik olarak sorumluluğunu alamayacağı görevlerden derhal uzaklaştırılması ve tedavi altına alınması gerekir" dedi.

Çocuk hakları savunucuları, bu kişinin bir polis olmasının durumu bireysel bir suç olmaktan çıkarıp kamusal bir sorun haline getirdiğine dikkat çektiler.

"Suçun bahanesinin ise "bir anlık sinir" ya da "kendi çocuklarımı görür gibi oldum" şeklinde beyanı ise özrü kabahatinden büyük bir duruma yol açmaktadır. Bunu ifade eden kişi benzer bir durumda kendi çocuklarına şiddet uygulamayı meşru gördüğünü ima etmektedir.

"Şu bilinmelidir ki; hiçbir ebeveyn, hiçbir çocuğa olamayacağı gibi kendi çocuklarına da şiddet uygulama hakkına sahip değildir. Çocuğa karşı şiddetin hiçbir özrü, bahanesi olamaz."

"Sen bu etekle okula mı gidiyorsun"

Radikal Gazetesi'nin haberine göre, Ö.S., 5 Mayıs'ta üç arkadaşıyla birlikte okula giderken, Maltepe İlçe Emniyet Müdürlüğü önünde bir polisin saldırısına uğradı.

Polis, Ö.S.'yi, "Sen bu etekle okula mı gidiyorsun" diyerek tekmeledi ve tartakladı.

Maltepe İlçe Emniyet Müdürlüğü'ne şikâyetle bulunmaya giden Ö.S, kendisine tekme atan polisi tarif etti. Görevliler "Bizde öyle bir polis yok" dedi ve Ö.S.'yi Çocuk Büro Amirliği'ne yönlendirdi. Oradaki kadın başkomiser Ö.S.'yle yakından ilgilendi. Tekrar ilçe emniyet müdürlüğüne giderek kamera görüntülerini istemesini önerdi.

Ö.S. emniyete gidip görüntüleri izlemek istediğini söyleyince önce bilgisayarların bozuk olduğu söylendi. Ö.S. ısrar etti. Binanın dışındaki kameradan çekilen görüntüleri polislerle beraber seyrettiler. Kendisine saldıran polis memuru görüntülerdeydi. Ö.S., polis hakkında şikayetçi oldu.

"Bu mini eteklerle burada oturamazsınız"

Ö.S., yaşadığı olayı şöyle anlattı: "Dört kişiydik. Ben markete girdim,

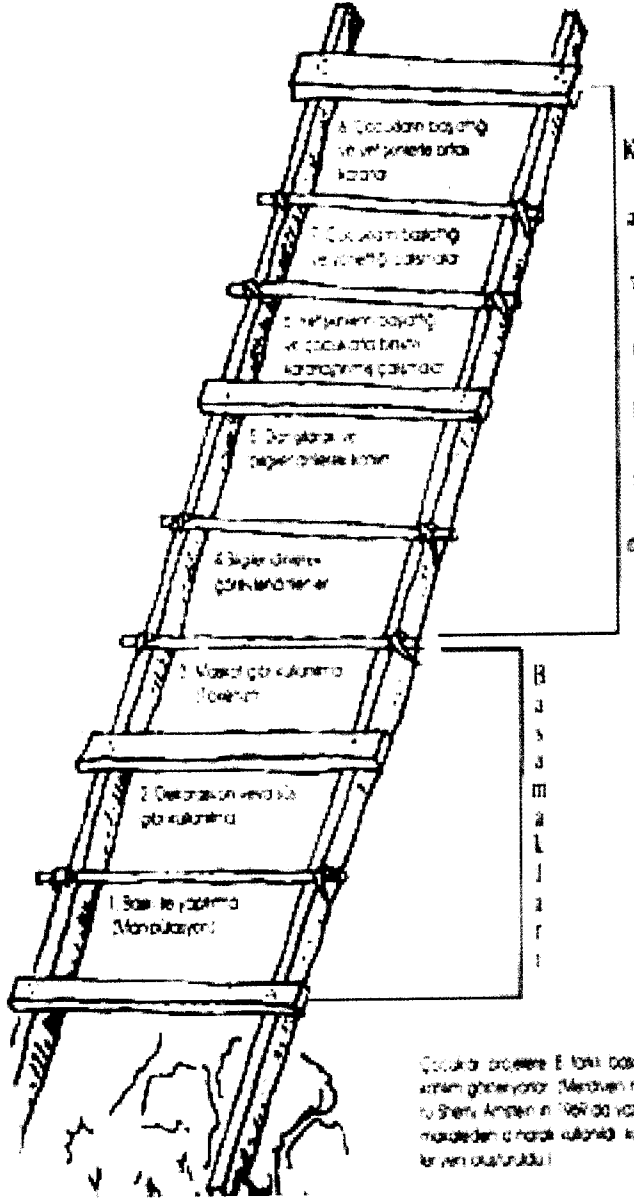
alışveriş yaptım çıktım. Bu sırada iki arkadaşım da emniyet müdürlüğünün karşısındaki bankta oturuyordu. Polis arkadaşların yanına gitmiş. 'Bu mini eteklerle burada oturamazsınız. Sizde edep ar yok mu' demiş. Sonra benim yanıma geldi. 'Sen bu etekle okula mı gidiyorsun' dedi. Ben cevap vermeden ayaklarıma tekme attı. Omzumdan tutup beni merdivenlerden fırlattı. Tutunmasam yuvarlanacaktım. O sırada biri sınıf hocam iki öğretmen geliyordu. Onlar da polisin beni ittiğini gördü. Okula gittiğimde hocalarım şikâyetçi olmam gerektiğini söyledi."

Karşısında çocuğunu görmüş!

Maltepe İlçe Emniyet Müdürlüğü, polis memuru hakkında soruşturma başlattı. İstanbul Emniyet Müdürü **Celalettin Cerrah** ise olayda dayak görülmediğini öne sürerek, polis memurunun da "karşısında çocuğunu görmüş gibi olduğu, onun için uyardığı" şeklinde ifadede bulunduğunu söyledi. Cerrah, polis memurunun psikolojik durumunun da inceleneceğini ifade etti. (KÖ)

Ek 2. Katılım Merdiveni

Katılım Merdiveni

Ek 3. Şiddetten Arınmış Demokratik Okullar İçin Avrupa Sözleşmesi (37)

1. Okuldaki her bireyin güvenli ve huzurlu bir okulda yaşamaya hakkı vardır. Okuldaki herkes olumlu ve esin veren bir öğrenme ve kişisel gelişim ortamı yaratmaya katkıda bulunmakla sorumludur.
2. Her bireyin, sahip olduğu herhangi bir farka bakılmaksızın eşit muamele ve saygı görmeye hakkı vardır. Herkes ayrımcılığa veya bastırılmaya maruz kalmadan ifade özgürlüğünü kullanabilir.
3. Okul topluluğu, herkesin hakları ve sorumluluklarının farkında olmasını sağlar.
4. Her demokratik okul, demokratik bir şekilde seçilmiş, öğrenciler, öğretmenler, ebeveynler ve uygun olduğu durumlarda okuldaki diğer bireylerden oluşan karar verici organa sahiptir. Bu organın bütün üyeleri oy kullanma hakkına sahiptir.
5. Demokratik bir okulda yaşanan çatışmalar, okuldaki tüm bireyler ile işbirliği içinde şiddetten uzak ve yapıcı bir şekilde çözümlenir. Her okulda, çatışmaları danışmanlık ve arabuluculuk yolu ile önlemek ve çözmek için eğitilmiş personel ve öğrenciler bulunur.
6. Her şiddet vakası, bu vakaya karışanların okuldaki öğrenciler veya diğer kişiler olup olmadığına bakılmaksızın hemen incelenir, ele alınır ve çözüme ulaştırılmak üzere takip edilir.
7. Okul, çevresindeki toplumun bir parçasıdır. Yerel kişiler ve ortaklar ile işbirliği yapmak ve bilgi alışverişinde bulunmak sorunların önlenmesi ve çözümlenmesi esastır.

NOTLAR

- (1) Bu okulda yaşadıklarına karşı çıkışım ve bu nedenle karşılaştıklarım, beni "daha iyi bir okul mümkün" inancı ile Türkiye'de okulları değiştirmek gerektiğine ikna etti ve sosyal bilimlere yönlendim. Yaklaşık 20 yıl sonra bu sempozyumda okulları değiştirmek üzere bulunmak benim için çok anlamlı ve önemli.
- (2) Okulda Şiddet Sempozyumu'nda, öğrencilerin görüşlerinin yansıtılabilmesi için yapılan ön çalışmaların bir parçası olarak, Ankara'da yazar tarafından yürütülen bir atölye çalışmasından alınmıştır.
- (3) Havlu asacak askı bulamadınız mı? Radikal, 30 Nisan 2006, başsayfa, fotoğraflar: DHA. (Haber ile yayımlanan fotoğraflar ve adlar, çocukların haklarına saygılı olmak amacıyla yazar tarafından çıkarılmıştır.).
- (4) Hümiyet, Mayıs 2006.
- (5) Durrant, J.E. (1996) The Swedish ban on corporal punishment: Its history and effects. Family Violence Against Children: A Challenge for Society. Berlin & New York: Walter de Gruyter & Co. (19-25).
- (6) AA, Mayıs 2006.
- (7) Şiddete karşı verilebilecek tepkiye örnek olarak Ek 1'de Gündem Çocuk Demeği'nin, yakında yaşanan bir olay ardından kamuoyuna ilettiği görüşleri sunulmuştur.
- (8) Çok sayıda ömekten birkaçını vermek gerekirse: İzmir Bomova'da biri kız, üç öğrenci, Mustafa Kemal Lisesi'ni bastı. Müdür yardımcısı ile üç öğrenciyi bıçakladı. (4 Şubat 2006) Balıkesir'de Özkardaşlar Lisesi Müdürü Muhsin Bostan ile yardımcısı Ali Rıza Erşan, öğrencileri rahatsız ettiği için polise şikayet ettikleri gencin bıçaklı saldırısına uğradı. Daha önce devamsızlık yaptığı için aynı okuldan atıldığı öğrenilen zanlı M.G. (19), Bostan ve Erşan'a bıçaklı saldırıda bulundu. (30 Mart 2006)
- (9) Kars Cumhuriyet Lisesi 2'nci sınıf öğrencisi ve okul meclisi temsilcisi olan bir öğrenci, iki arkadaşıyla birlikte kendisini sigara içerken uyaran matematik öğretmenini dövdü. Dudağı patlayan öğretmen tedavi altına alındı. (30 Mart 2006)
- (10) Manifestoya, UNESCO internet sayfalarından (<http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/seville.pdf>) ulaşılabilir.
- (11) Bu alandaki çalışmalar hakkında genel bilgi için: Frans de Waal (2005) Our Inner Ape. New York: Riverhead Books.
- (12) Bu noktada, Cumhuriyet Gazetesi dahil birçok basın organının son yıllarda Malatya, Maraş ve Çorum olaylarının yıldönümlerine tek bir satır bile ayımadığı vurgulanmalıdır.
- (13) Bu konudaki en geniş ve yararlı kaynak için, bkz: Anderson, C.A. ve ark. (2003) The influence of media violence on youth. Psychological Science in the Public Interest, 4(3).
- (14) Öm., Cantor, J. & Wilson, B.J. (2003) Media and violence: Intervention strategies for reduc-

- ing aggression. *Media Psychology*, 5, 363-403.
- (15) Öm., American Academy of Pediatrics Committee on Public Education. (2001) Media violence. *Pediatrics*, 108(5), 1222-1226.
- (16) Huesmann, L. R., Moise-Titus, J., Podolski, C-L., & Eron, L.D. (2003) Longitudinal relations between children's exposure to TV violence and their aggressive and violent behavior in young adulthood: 1977-1992. *Developmental Psychology*, 39(2), 201-221.
- (17) Medya hakkında anne babaların endişeleri Türkiye ile sınırlı değildir. Anne babaların endişeleri ve alabilecekleri önlemler üzerine dünyanın birçok yerinde araştırmalar ve çalışmalar yapılmaktadır.
- (18) Bu eğilim için İngilizce'de buna "If it bleeds, it leads.", yani "Kan varsa baş haber var" yakıştırması yapılmaktadır.
- (19) Bu süreç kaçınılmaz olarak silahlanmaya ve daha ölümcül silahlar edinilmesine yol açar. Örneğin, ABD'de hırsızların otomatik silah taşıdığını düşünen bireylerin silahlarını otomatik silaha çevirdikleri bilinmektedir. Çok uzun süredir Türkiye'de birçok sürücü, koltuğunun altında levye gibi bir "savunma" aracı taşır. 1980 sonrasında ise bireysel silahlanmaya izin verilmiş ve özellikle 1990'larda hukuk zayıfladıkça silahlanma artmıştır.
- (20) Sunulan dayanaklar, burada yer verilemeyecek denli geniş literatürlere dayanmaktadır. Bu nedenle, gerekmedikçe literatürlerdeki araştırmalar tek tek ele alınmayacak ve sözü geçen hukuki metinlerin resmi ve uzun hallerine yer verilmeyecektir.
- (21) Cook, T.D., Habib, F., Phillips, M., Setterstein, R.A., Shagle, S.C. & Değimencioğlu, S.M. (1999) Comer's school development program in Prince George's County, Maryland: A theory-based evaluation. *American Educational Research Journal*, 36, 543-597.
- (22) Değimencioğlu, S.M. (2004) Community. *Encyclopedia of Applied Developmental Science*, Sage.
- (23) Değimencioğlu, S.M. (2004) Çocuklar ve gençlerin gözünden katılım. Küreselleşme, sosyal adalet ve sosyal hizmetler (6. Sosyal Hizmetler Konferansı bildirileri). Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Demeği Genel Merkezi Yayınları (s. 311-316).
- (24) Değimencioğlu, S.M. (2005) Demokraside çocuk ve gençlere yer açmak: Kamusal Başarı Modeli. Küresel Eşitlik (II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı). Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları (s. 151-161).
- (25) Değimencioğlu, S.M. (2004) UN Convention on the Rights of the Child. *Encyclopedia of Applied Developmental Science*, Sage.
- (26) Warburton, J & Smith, J. (2003) Out of the generosity of your heart: Are we creating active citizens through compulsory volunteer programmes for young people in Australia? *Social Policy & Administration*, 37(7), 772-786.
- (27) Değimencioğlu, S.M. (2005). *Sesimi Duyun - Benim de Sesim Var*. Ankara: Kök Yayıncılık.

- (28) Değirmencioğlu, S.M. (2004) Halk sağlığında "halk" ve genç bireylerin katılımı nereye düşmekte? Halk Sağlığı Kongresi'nde sunulan bildiri, Ankara.
- (29) Değirmencioğlu, S.M. (2005) Demokraside çocuk ve gençlere yer açmak: Kamusal Başarı Modeli. Küresel Eşitlik (II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı). Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları (s. 151-161).
- (30) Değirmencioğlu, S.M. (2001) Ağ-17'nin öyküsü neden önemli - bir sonsöz. Bir depresyon-suz farkındalık. İstanbul: Ağ-17 Yayını.
- (31) Children's Participation in Decision-Making. Background paper prepared by Hilary Homans, in collaboration with UNICEF, for the Intergovernmental Conference on Making Europe and Central Asia Fit for Children (Sarajevo, 2004).
- (32) Greene, M.B. (2006) Bullying in schools: A plea for measure of human rights. *Journal of Social Issues*, 62(1), 63-79.
- (33) Öğrenci katılımı ile gerçekleşen çalışmalar öne çıkaran metinler bile az bulunmaktadır. Cowie'nin (2005) çalışması bu açıdan yararlı olabilir. Cowie, H. (2005). Developing pupil-led strategies to reduce violence. Chris Gittins, ed., *Europe and violence in schools - how to make a difference. A handbook*. Strasbourg: Council of Europe.
- (34) Koçlar didaktik davranmayan, öğretmenlik, liderlik gibi rollerden kaçınan yol göstericilerdir. Ana görevleri takım çalışmasını kolaylaştırmak ve takım üyelerinin sorunları düşünerek kendi kendilerine çözmeleri için sorular sormaktır. Takım çalışması, ortak payda bulma, hesap verme, çeşitlilik gibi demokratik ilkelerin açığa çıktığı bir zemindir; koç, takımının bu ilkeleri keşfetmelerine yardım eder. Koç adayları, iki günlük bir eğitim alarak, gerek kamusal süreçler gerekse yerel potansiyelleri açığa çıkarmak üzerine bir teorik çerçeve ve beceriler edinirler. Kamusal çalışma, tıpkı bir el sanatı gibi uygulanarak öğrenileceği için, koçlar da eğitimde aldıklarını uygulayarak geliştirirler. Aynı ortamda çalışan koçların düzenli toplantılar yapması ve çalışmalarını hem teorik hem de uygulama açısından ele alması esastır.
- (35) Checkoway, B. Richards-Schuster, K., Abdullah, S., Aragon, M., Facio, E., Figueroa, L., Reddy, E., Welsh, M. & White, A. (2003) Young people as competent citizens. *Community Development Journal*, 38(4), 298-309.
- (36) Camino, L. & Zeldin, S. (2002) From periphery to center: Pathways for youth civic engagement in day-to-day life of communities. *Applied Developmental Psychology*, 6(4), 213-220. Sözlüşmeye ulaşmak için: http://www.coe.int/t/e/integrated_projects/democracy/02_Activities/15_European_School_Charter/04_Charter.asp#TopOfPage